

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 2-798.5(497.4Ljubljana)"16"
Prejeto: 1. 10. 2010

Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Jezuitske kongregacije

ANA LAVRIČ

doc. dr., znanstvena svetnica
Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU
Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: lavric@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

*Prispevek obravnava bratovščine, ki so delovale v Ljubljani od konca 16. stoletja do leta 1783, ko so bile z odlokom Jožefa II. ukinjene. Naraščanje njihovega števila je prikazano deloma j poročili ljubljanskih škofov v Rim in deloma j popisi sodobnikov. V mestu je postopoma ^raslo 23 bratovščin, od katerih je po letu 1783 ostala le **stolnima** pod imenom sv. Di ma, kije imela poseben status. Študija predstavlja njihove materialne ostalim, njihovo umetnostno naročništvo oz pridobitve pa spremlja predvsem prek pisnih virov. Zaradi obsega je razdeljena v dva dela (drugi iijde v nadaljevanju); prvi je posvečen jezuitskim kongregacijam Marijinega vnebovzetja (1605), **Brezmadežnega** spočetja (1624), Kraljice angelov (1640) in Kristusovega smrtnega boja (1627, 1660). Predstavljeni so njihovi oltarji in slavnostne inscenacije ob titularnih praznikih in vsakoletnih procesijah, nakupi in naročila opreme, darila ipd., posebej tudi matrikule z dragocenimi iluminacijami.*

KLJUČNE BESEDE: bratovščine, kongregacija Marijinega vnebovzetja, kongregacija Brezmadežnega spočetja, kongregacija Kraljice angelov, kongregacija Kristusovega smrtnega boja, baročna umetnost, Valentin Metzinger, Anton Cebej, Eustachius Gabriel, Ljubljana

ABSTRACT

THE BAROQUE CONFRATERNITIES IN LJUBLJANA AND THEIR ART COMMISSIONS
JESUIT CONGREGATIONS

*The paper discusses confraternities that existed in Ljubljana from the late 16th century until 1783, when they were abolished by the decree of the Emperor Joseph II. The increase in their number is seen from the lists compiled by their contemporaries and from the reports that were sent to Rome by the bishops of Ljubljana. 23 confraternities were established in the city of Ljubljana, but only the cathedral's confraternity of St. Dismas, which enjoyed a unique status, continued to exist after 1783. The study presents confraternities' material remains and follows their art **commissions** as well as acquisitions mostly through the written sources. Because of its extent, the paper is divided in to two parts (the second will be published in one of the next issues of Arhivi). The first part of the article is dedicated to the Jesuit congregations of St. May of the Assumption (1605), St. May of the Immaculate Conception (1624), St. Mary Queen of Angels (1640), and of the Mortal Struggle of Jesus (1627, 1660). The paper presents their altars and the inscenations during titular feasts and annual processions, their purchase and commissioning of equipment, gifts etc. as well as the matricula with valuable illuminations.*

KEY WORDS: confraternities, congregation of St. May of the Assumption, congregation of St. May of the Immaculate Conception, congregation of St. Mary Queen of Angels, congregation of the Mortal Struggle of Jesus, baroque art, Valentin Metzinger, Anton Cebej, Eustachius Gabriel, Ljubljana

Ljubljanske bratovščine v poročilih škofov in popisih kronistov

Na področju sakralne umetnosti so po vsem katoliškem svetu kot naročnice odigrale vidno vlogo cerkvene bratovščine. Imele so zasluge tudi za uvažanje in širjenje ikonografskih tipov in motivov, vezanih na njihove nebeške zavetnike, zato so postale predmet umetnostnozgodovinskih preučevanj. Bratovščine so bile razširjene tudi po vsej Kranjski; številnejše in vplivnejše so bile v mestih, še posebno v prestolnici, kjer so delovale zlasti v okviru samostanov. Nekatere, predvsem jezuitske in frančiškanske,¹ so zgodovinarji delno že raziskali; z vidika umetnostne zgodovine je prvi oris baročnih bratovščin na področju osrednje Slovenije v magistrski nalogi predstavila Metoda Kemperl,² žal pa poglobljene celovite študije na Kranjskem ali zgolj v Ljubljani delujočih bratovščin še nimamo, prav tako pa nimamo nobenega strnjenelega pregleda nad njihovim umetnostnim naročništvom. Prispevek, ki želi vsaj nekoliko zapolniti to vrzel, bo na podlagi arhivskih virov in spomeniškega gradiva predstavil panoramo ljubljanskih bratovščin baročnega časa, ta se dejansko začne s potridentsko katoliško prenovo že v izteku 16. stoletja, končuje pa z ugašanjem baroka in odlokom Jožefa II., ki je leta 1783 tovrstna cerkvena združenja ukinil. Posvetili se bomo torej zgodovinsko sklenjenemu obdobju, ki so mu prav bratovščine kot ena najbolj razširjenih oblik pobožnosti dajale značilno duhovno noto,³ v novejši čas katoliške restavracije in ponovnega vzcveta kongregacij pa ne bomo posegali.

V času protestantizma je delovanje starih bratovščin skoraj povsem zamrlo, rekatolizacija pa jih je spet priklicala v življenje. Z novo dobo so dobile specifično verski značaj in so načrtno propagirale vsebine, ki so poudarjale katolištvo, predvsem evharistijo in Marijo. V Ljubljani je že leta 1592 oživila v času reformacije usahla bratovščina sv. Rešnjega telesa, ki jo je bil hkrati s škofijo leta 1461 v šenklaški cerkvi ustanovil cesar Friderik,⁴ 1605 pa je bila v jezuitskem kolegiju ustanovljena nova kon-

gregacija Marijinega vnebovzvetja. To sta edini bratovščini v Ljubljani, ki ju je leta 1616 omenil ljubljanski škof Tomaž Hren v relaciji o stanju škofije, poslani papežu Pavlu V.⁵ (stolnične bratovščine Odrešenika sveta, v katero so se 1598 združili tamkajšnji trgovci, ne omenja),⁶ ker pa se je obstoječim že 1624 pridružila nova jezuitska kongregacija pod patronatom Brezmadežne, se je goreči rekatolizator ob koncu življenja lahko pohvalil s porastom števila tovrstnih cerkvenih združenj.⁷ Pri vseh nadaljnjih bratovščinah se bomo v tem poglavju izognili letnicam ustanovitve, ki večkrat predstavljajo poseben problem, navedli pa jih bomo pozneje pri predstavitvi posameznih bratovščin.

Povečanje števila bratovščin zasledimo spet v poročilih Hrenovega drugega naslednika Otona Friderika Buchheima. Leta 1645 je obvestil Sveti sedež, da so avguštinci eremiti ustanovili bratovščino za mrtve, za katero pa je na podlagi izkušenj s podobno pod naslovom sv. rožnega venca dvomil, da bi se mogla uspešno razvijati.⁸ Mnenje je kmalu spremenil, saj je v pojasnilih k relaciji za leto 1650, ko je pohvalil aktivnost raznih bratovščin, obe izpostavil, češ da še posebej prispevata k razgibanosti verskega življenja.⁹ O napredovanju in uspešnem delovanju bratovščin (navaja evharistično, bratovščino sv. rožnega venca, večnega rožnega venca za umirajoče in jezuitske kongregacije) je pisal spet leta 1657, vendar je pristavil, da so diskalceati v zadnjem času prišli v spor z obutimi avguštinci zaradi mrtvaške bratovščine, ki naj bi bila sicer ustanova prvih, a so si jo lastili drugi. Buchheim je sodil, naj bi vodstvo bratovščine prepustili diskalceatom, ker avguštinci že vodijo bratovščini sv. rožnega venca in večnega rožnega venca za umirajoče.¹⁰ Prav skrb za umirajoče je očitno povzročala med verskimi združbami največ rivalstva, saj so avguštinci naposled prišli navzkriž tudi z jezuitsko kongregacijo na križu umirajočega Kristusa; o tem je Buchheim poročal v Rim v svoji zadnji relaciji leta 1662. Tedaj

¹ Za jezuitske kongregacije gl. Dolinar: *Das Jesuitenkolleg in Laibach*, str. 74-79, in Bizant: *Marijine kongregacije*, str. 137-156, z navedbo starejše literature; za frančiškanske bratovščine gl. Mlinaric: *Frančiškanski samostan*, str. 135-136, in Skofljanec: *Observantiprovince sv. Križa*, str. 96, 161-162, z navedbo starejše literature.

² Kemperl: *Romanje in romarske cerkve*, zlasti str. 57-63 (paginacija po izvodu na Teološki fakulteti).

³ Prim. Skofljanec: *Observantiprovince sv. Križa*, str. 78.

⁴ J. avrič: *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena*, str. 25; Delničar: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 122-125, 277-280.

⁵ Prim. Lavrič: *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena*, str. 121.

⁶ Bratovščina je po sestavi bolj spominjala na nekdanja cehovska združenja. Iren je podatek najbrž pozabil zapisati, saj ni verjetno, da bi ga namerno izpustil.

⁷ O tem je pisal škof leta 1628 v *Annotationes* in 1629 v relaciji, gl. Lavrič: *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena*, str. 162. Za bratovščine Hrenovega časa gl. Oražem: *Hrenov odnos do bratovščin*, str. 299-306.

⁸ Dolinar: *Podoba ljubljanske škofije v poročilih Scarlichija*, str. 36.

⁹ Dolinar: *Podoba ljubljanske škofije v poročilih Scarlichija*, str. 39.

¹⁰ Dolinar: *Podoba ljubljanske škofije v poročilih Scarlichija*, str. 41.

je ponovil, kako zelo je versko življenje zaradi delovanja bratovščin poživljeno, z zanj značilno racionalno presojo pa je nadaljeval, da jih ni treba množiti, ker jih je že dovolj.¹¹ Njihovo versko-spodbudno vlogo je cenil tudi Buchheimov naslednik Jožef Rabatta. Leta 1667 je v poročilu pohvalil pobožnost ljudstva, med katerim so bile razširjene zlasti bratovščine sv. Rešnjega telesa in sv. rožnega venca, od ljubljanskih bratovščin pa je navedel štiri jezuitske (Vnebovzete, Brezmadežne, Kraljice angelov in umirajočega Kristusa), ki so zelo razgibale versko življenje, dve frančiškanski (sv. Antona Padovanskega in za glasbenike), dve avguštinski (sv. rožnega venca in za umrle) ter stolnično bratovščino sv. Rešnjega telesa, ki je skrbela za spremstvo duhovnika s sv. popotnico na poti k bolnikom.¹²

Bratovščine, ki so se vedno bolj širile v vse plasti prebivalstva, so pritegnile tudi pozornost mestnega kronista Janeza Gregorja Dolničarja. Njihov seznam je prvič sestavil v beležnici, v katero je leta 1680 zapisal nekaj poglavij prevoda o družbi Lesina, ki pod naslovom *Discursus politikus de bono statu et rec/uisilis excellendae et cjualificandae Civitatis Labac, Metrop. Carn.* predstavlja načrte za razvoj ljubljanskega mesta. Po njegovem zaznamku je bilo tedaj v prestolnici Kranjske dvanajst bratovščin, in sicer: 1. umirajočega Kristusa, ki je štela petnajst tisoč članov, 2. sv. Rešnjega telesa, v katero so bih včlanjeni tudi cesarji in cesarice, 3. Odrešenika sveta, t. i. italijanska, ki je vsako leto obdarovala mladino, 4. Jezusa, Marije in Jožefa, ki je bila takrat najnovejša in je nastala v času kuge, 5. Marijinega brezmadežnega spočetja, 6. Marijinega vnebovzetja (*latina mahi*), 7. Marijinega rojstva (*latina minor*), 8. rožnovenska, 9. bratovščina večne molitve za umrle, 10. karmelska, 11. sv. Frančiška in 12. sv. Antona Padovanskega.¹³

Za Dolničarjem je iste bratovščine leta 1689 naštel tudi Janez Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske*, poleg najuglednejše, tj. sv. Rešnjega telesa, še bratovščino Odrešenika sveta, Jezusovega smrtnega boja pri jezuitih, sv. rožnega venca pri avgu-

štincih, Brezmadežnega spočetja oz. nemško, Naše ljube Gospe vnebovzete oz. latinsko in rojstva Naše ljube Gospe oz. malo latinsko pri jezuitih, Jezusa, Marije in Jožefa pri diskalceatih (nastala ob kugi, ki je divjala v Celju, na Ptuj in do meja Kranjske), večne [molitve] pri avguštincih, ter Naše ljube Gospe s Karmela (škapulirske), pasu sv. Frančiška in sv. Antona Padovanskega pri frančiškanih.¹⁴ Bratovščine sv. Trojice, ki je bila ustanovljena v stolnici leta 1687,¹⁵ torej le malo pred izidom knjige, Valvasor na svoj seznam še ni uvrstil.

Naslednji popis bratovščin, katerih število se je v primerjavi s prejšnjim opazno povečalo, je Dolničar vključil v svoje znamenito delo *Historia Cathedralis Ecclesiae Labacensis* (1701—1714).¹⁶ Potem ko je posebej izpostavil stolno (nad)bratovščino presvetega Rešnjega telesa, ki je imela »tako glede starosti kot glede dohodkov prednost pred vsemi drugimi bratovščinami v Ljubljani«, je nadaljeval: »Zdaj ko to pišemo, je vseh osemnajst. V stolnici so razen te še štiri, namreč družba plemenitih pod imenom sv. Dizma, zavetnika umirajočih, ki nima več kot 51 članov, če pa sprejmejo katerega več, ga štejejo med nadštevilske; Odrešenika sveta, ki je izključno [bratovščina] trgovcev; Presvete Trojice; in novoustanovljena pod zavetništvom sv. Filipa Nerija za klerike. V cerkvi sv. apostola Jakoba očetov Družbe Jezusove so štiri bratovščine, to je družbe, zbrane pod Jezusovim in Marijinim imenom, ki se pod vodstvom svojega družbinega voditelja vadijo v kreposti in so drugim v zgled: Smrtnega trpljenja našega Odrešenika, med vsemi najštevilnejša, ki ima nad [...] tisoč članov; druga Marije brezmadeža spočete, ki jo ljudje imenujejo nemško in so njeni člani tako plemeniti kot meščani; tretja pod nazivom Device v nebesa vzete ah velika, ki ima za člane [...] [dijakov] retorike in poetike; četrta pod varstvom rojstva Kraljice angelov, ki združuje višje in srednje gramatikalne šolarje. V cerkvi Marijinega oznanjenja očetov avguštinskih eremitov so tri: prva presvetega rožnega venca, druga večnega rožnega venca, tretja Marije Device tolažnice, sv. Avguština in pasu sv. Monike. Prav tako so tri v cerkvi Marije vnebovzete očetov frančiškanov: namreč

¹¹ Dolinar: Podoba ljubljanske škofije v poročilih Scarlichija, str. 44. Buchheim je navedel naslednje bratovščine: sv. rožnega venca in večnega rožnega venca za umirajoče pri avguštincih, sv. Antona Padovanskega pri frančiškanih, bratovščine za študente, meščane in umirajoče pri jezuitih ter za umrle pri diskalceatih.

¹² Dolinar: Podoba ljubljanske škofije v poročilih Rabatte, str. 370, 376. V katalogu župnij, ki ga je Rabatta leta 1667 priložil relaciji, je navedel le dve stolnični bratovščini, gl. prav tam, str. 378.

¹³ Prim. Vrhovnik: Stare ljubljanske bratovščine, str. 86-87; Steska: Dr. Janez Gregorij Dolničar, str. 524; Lavrič: Janez Gregor Dolničar in njegova Zgodovina, str. 40.

¹⁴ Valvasor: zv. 3, knjiga XI, str. 697.

¹⁵ Za letnico ustanovitve gl- NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 9, vol. 15/1., p. 194, vol. 15/11., p. 162; fasc. 10, vol. 17, p. 283; pum. NŠAL, ŠAL/Viz., fasc. 4, 1702; prim. ARS, AS 7, šk. 212, seznam bratovščin navaja letnico 1688.

¹⁶ Dolničar: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 121—122, 276-277.

¹⁷ Dolničar števila ni zapisal, v rokopisu *Discursus politikus* pa pravi, da bratovščina šteje blizu petnajst tisoč članov, gl. Vrhovnik: Stare ljubljanske bratovščine, str. 86; prim. Steska: Dr. Janez Gregorij Dolničar, str. 524.

škapulirska, pasu sv. Frančiška Serafinskega in sv. Antona, padovanskega čudodelnika. V cerkvi sv. Jožefa, Kristusovega rednika in varuha avstrijskih dežel očetov bosonogih avguštincev sta dve: ena pod varstvom Svete družine — Jezusa, Marije in Jožefa, druga Žalostne Matere božje, po domače za rajne. Razen tega je še na novo ustanovljena pobožna družba v cerkvi sv. nadangela Mihaela redovnic sv. Klare pod varstvom presvetega Jezusovega Srca. Kakor v Benetkah šest bratovščin, ki jih imenujejo »šole«, nadvladuje vse druge, tako so tudi v Ljubljani med naštetimi glavne naslednje: 1. Presvetega Rešnjega telesa [v stolnici], kot najstarejša, 2. prav tam [družba] plemenitih pod varstvom sv. Dizma, kot dobrodelna, 3. Smrtnega trpljenja [našega Odrešenika], kot najštevilnejša, 4. Brezmadežnega spočetja ali nemška, kot slavna, 5. Rožnega venca, kot najbolj znana, 6. Škapulirska, kot najbolj pobožna.¹⁸ Po kanonizaciji Janeza Nepomuka leta 1729 je stolna cerkev dobila še njemu posvečeno bratovščino, ki je na Dolničarjevem seznamu seveda še ni, se je pa z njo v relaciji o stanju škofije leta 1731 Svetemu sedežu pohvalil Žiga Feliks Schratentbach.¹⁹

Razcvet bratovščin, ki so se v 17. in 18. stoletju močno namnožile, še zlasti po zaslugi redov, je zavrta cesarica Marija Terezija,²⁰ ki je njihovo premoženje postavila pod državni nadzor, ustanovitev novih pa dopuščala le z državnim dovoljenjem. Jožef II. je leta 1781 njihove dohodke namenil šolskemu skladu, 1783 pa je tovrstne verske združbe odpravil in jih skušal nadomestiti z eno samo, tj. družbo dejavne ljubezni do bližnjega, ki pa v praksi ni zaživela.²¹ Na Kranjskem je bilo pred ukinitvijo popisanih skoraj štiristo bratovščin.²² V Ljubljani jih je bilo kar 23,²³ in sicer: v stolnici bratovščine

sv. Rešnjega telesa, Odrešenika sveta, sv. Trojice, sv. Janeza Nepomuka in sv. Filipa Nerija oz. sv. Križa, pri Sv. Florijanu bratovščina Žalostne Matere Božje (Matere Božje sedmerih žalosti), pri Sv. Petru bratovščina pomoči umirajočim za srečno zadnjo uro (Matere Božje dvanajstih postaj), pri (nekdanjih) jezuitih kongregacije Marijinega vnebovzvetja, Brezmadežnega spočetja, Marijinega rojstva in Jezusovega smrtnega boja, pri avguštincih bratovščine pasu sv. Monike, rožnega venca in večnega rožnega venca (oz. Matere dobrega sveta), pri diskalceatih bratovščini sv. Jožefa in mrtvaška, pri frančiškanih škapulirska (karmelska), sv. Frančiška in sv. Antona Padovanskega, pri klarisah bratovščina Srca Jezusovega ter pri uršulinkah bratovščini sv. Uršule in Kraljice miru. Plemiška družba sv. Dizme je zaradi posebnega statusa delovala tudi po letu 1783.²⁴

Ljubljanski škof Janez Karel Herberstein, ki je svoje mnenje o bratovščinah poslal kranjskemu deželnemu glavarstvu 4. oktobra 1782, jih je štel celo za škodljive pravi veri in državi. Po njegovem so se namreč člani zbirali k bratovskim shodom in tam poslušali prazne marnje, namesto da bi prihajali k župnijskim mašam, kjer bi bili deležni primerne verskega pouka in s tem postali tudi zvesti državljanji. Na ta način bi pridobili tudi dragocen čas za državi koristno delo in prihranili pri denarju, ki so ga namenjali za nekoristen zunanji blišč (nasprotoval je zlasti mesečnim bratovščinskim procesijam, pri katerih so nosili kipe oz. podobe).²⁵ Z odpravo bratovščin so se žal izgubila tudi številna umetnostna pričevanja o njihovem obstoju in dejavnosti, to pa je osiromašilo naš kulturni patrimonij. Za nekaterimi so se sicer ohranili oltarji, slike in kapele, a so izgubili prvotno funkcijo, na druge spominjajo matrikule, običajno okrašene z dragocenimi miniaturnimi, grafike oz. podobice in razni tiski, so pa tudi take, ki so ostale skorajda brez vidnih likovnih sledi. Študija predstavlja materialne ostaline bratovščin, njihovo umetnostno naročništvo oz. pridobitve pa spremlja predvsem prek pisnih virov. Zaradi obsega je razdeljena v dva dela: prvi je posvečen jezuitskim kongregacijam, drugi bo (v nadaljevanju) z manj podrobnostmi zajel vse preostale.

¹⁸ V Dolničarjev seznam ni vključena od leta 1711 delujoča bratovščina krščanskega nauka, gl. NSAL, SAJ./ Sk. prot., fasc. 13, št. 26, p. 50; Javrič: Janez Gregor Dolničar in njegova Zgodovina, str. 50.

¹⁹ NŠAJ., SAJ./ Šk. prot., fasc. 17, št. 34, pp. 112-114.

²⁰ Marija Terezija je propagirala le bratovščino sv. Rešnjega telesa, gl. Golia: *Janež Karel grof Herberstein*, str. 49.

²¹ I^šrim. Golia: *Jernej Karel grof Herberstein*, str. 59-63; I3olinar. Bratovščina, str. 358; I3olinar: Jožefinizem, str. 156.

²² Zgodovinarji navajajo različno število bratovščin, in sicer 396 (prim. Bratovščine na Kranjskem, str. 128) oz. 395 (Golia: *Jernej Karel grof Herberstein*, str. 51), nazadnje pa 386 (prim. I3olinar: Jožefinizem, str. 156). Za problematiko bratovščin v tem času gl. Golia: *Janež Karel grof Herberstein*, str. 47-63.

²³ Gre za seštevek po zapisniku iz leta 1773 in dopolnilih iz 1780, v katerem pa niso upoštevane bratovščine iz bližnje ljubljanske okolice, gl. Bratovščine na Kranjskem, str. 128-130; Golia: *Jatiež Karel grof Herberstein*, s preglednico med str. 51-52.

Glavni namen popisovanja bratovščin je bila nameravana prepoved delovanja; prim. Golia: *Janež Karel grof Herberstein*, str. 51.

Golia: *Janež Karel grof Herberstein*, str. 47-48.

Višja oz. velika latinska kongregacija Marijinega vnebovzetja

Ohranjeno arhivsko gradivo nekdanjega ljubljanskega kolegija in cerkve Družbe Jezusove je razmeroma bogato in doslej tudi najboljše poznano, zato se bomo najprej zadržali ob jezuitskih kongregacijah,²⁶ ki so poleg odraslih povezovala predvsem veliko mladine in tako kakor drugod po Evropi tudi na Slovenskem odigrale pomembno vlogo pri obnovi katolištva. Njihovo dejavnost nam razkrivajo jezuitski diariji²⁷ in letopisi, razni inventarni popisi, listine ipd., zato jo bomo lahko predstavili precej podrobno, ne nazadnje tudi kot primer za tiste bratovščine, ki so arhivsko manj oz. slabo dokumentirane.

V ljubljanskem kolegiju (delovati je začel leta 1597) je bila kot prva leta 1605 ustanovljena in leto pozneje uradno potrjena bratovščina Marijinega vnebovzetja, imenovana tudi višja ali latinska. Združevala je moške različnih stanov in študirajočo mladino; meščani so se leta 1624 pridružili njeni novi veji pod patronatom Brezmadežne.²⁸ Med prvimi dobrotniki kongregacije je bil ljubljanski škof Tomaž I Iren, ki ji je podaril matrikulo in se na predvečer praznika sv. Petra in Pavla 1606 vpisal vanjo kot prvi član.²⁹ Čelni list je dal okrasiti z umetniško podobo (tempera na pergament), ki pa ne kaže titularnega Marijinega vnebovzetja, temveč tradicionalni lik Marije Zavetnice s plaščem, pod katerega se je skupaj z drugimi člani zatekel tudi sam. Njegov lik je portretno prepoznaven. Na spodnji rob je lastnoročno zapisal začetni vrstici antifone *Sub tiam praesidium confugmnis Dei Genitrix*. V spodnjem desnem kotu je (doslej še nerazrešena) slikarjeva signatura.³⁰ Irontispic so leta 1651 vlepili v novi album, ki si ga je tedaj priskrbela kongregacija in ga zdaj hrani Arhiv Republike Slovenije.³¹ Vanj so vstavili tudi pergamentni folij z imeni najuglednejših članov v naslikanih cvetličnih

venčkili; nadvojvodu Ferdinandu, ki se je vpisal leta 1616, so se pozneje pridružili še na *reeto* strani deželni glavar knez Janez Anton Eggenberg z ženo Karolino, roj. Sternberg, kardinal Leopold Ivolonitscli, ljubljanski škof Viljem Leslie (1719)³² in knez Henrik Auersperg z ženo, roj. Trautson (1727), na *verso* pa ljubljanski škof Žiga Feliks Scirattenbach (1728), salzburški kanonik Janez Jurij Rudolf Scirattenbach (1728), kranjski deželni glavar Ivorbinijan Saurau (1735) ter ljubljanska škofa Ernest Amadej Attems (1744) in Leopold Petazzi (1763). S članstvom visokih državnih in cerkvenih predstavnikov (vpisani so tudi na drugih straneh v matrikuli), s katerimi so bratovščine večale svoj ugled, se je torej lahko ponašala tudi ljubljanska.

Marija Zavetnica s plaščem, Irontipic malrikitle konmmdje Marijinem vnebovzetja, o k. 1605 (AKt, - IS 1073,11/51r)

²⁶ Kongregacija je običajni jezuitski termin za bratovščino, gl. *Letopis*, str. 271; prim. Bizant: Marijine kongregacije, str. 137.

²⁷ Za izpiske iz diarijev se najlepše zahvaljujem kolegu dr. Blažu Resmanu, ki je na tematiko jezuitskih kongregacij, njihovih oltarjev in teatralnih inscenacij opozoril že v: Šentjakobska cerkev, str. 189-233.

²⁸ *Letopis*, str. 100.

²⁹ *Letopis*, str. 53. Leta 1611 je bil Uren izvoljen za njenega prvega rektorja, gl. prav tam, str. 68.

³⁰ Lavrič: Marija Zavetnica, str. 268-269.

³¹ ARS, AS 1073, 11/51r, *Sodalitas Beatissimae I uiginis Mariae in C'aelos jlssiimptae* Bizant: Marijine kongregacije str. 143.

³² Ob Lesliejevem vpisu je zapisano njegovo doslej neznano škofovsko geslo *I iintem stringe foititer*.

Folij z vpisom nadvojvoda Ferdinanda in drugih uglednih članov (ARS, AS 1073,11/5!r)

Kongregacija je iz leta v leto množila svoj inventar z nakupi in darili. Škof Iren ji je leta 1607 podaril mašni plašč,³³ 1617 je dobila preprogo za okras kapele in volilo 100 fl.³⁴ Od leta 1625 je pobožnosti lahko opravljala pri novem oltarju Marijinega vnebovzvetja, ki je bil Hrenova ustanova in ga je po njegovem naročilu izdelal rezbar Giovanni Battista Costa v obliki zgodnjega tipa zlatega oltarja.³⁵ Za zunanjo prezentacijo si je kongregacija leta 1631 priskrbela bandero po zgledu rimskega kolegijskega palico, ki je imela na vrhu vrezani sveti imeni.³⁶ Posebno skrb je posvečala oltarni opremi in rekvizitom, ki jih je potrebovala za marijanske slovesnosti ter telovske in bratovščinske procesije. Leta 1636 je pridobila štiri srebrne svečnike,³⁷ nato

³³ Letopis, str. 55.

³⁴ Letopis, str. 80.

³⁵ Lavrič: I loga ljubljanskega škopa Tomaža Hrena, str. 151-152, 221; Resman: Šentjakobska cerkev, str. 209.

³⁶ Letopis, str. 112.

³⁷ Letopis, str. 118. Tedaj je kongregacija dobila tudi srebrni pas in zlat prstan

Folij-y. vpisom ljubljanskega škofa Feopolda Petačja in drugih uglednih članov f IRS,-iS 1073, III/51 r)

1639 lepo izdelan kip patrone Velike Matere,³⁸ 1644 pa kelili s pateno v vrednosti 60 fl.³⁹ Med darili so bile v letu 1646 omenjene podobe precejšnje vrednosti, med nakupi pa polsvileni zastori za prevleko oratorija.⁴⁰ Okras za svečanosti je kongregacija še pomnožila leta 1648,⁴¹ zato letopisec upravičeno poroča o sijajni opravi, s katero je naslednje leto praznovala titularni praznik Marije vnebovzete.⁴² Za številne teatralne inscenacije, »aparate« in podobno provizorično okrasje je potrebovala kipe in slike z motivi, nanašajočimi se na konkretne praznike; ko je leta 1654 za voditelja dobila stiškega opata, ji je ta poklonil sto srebrnih goldinarjev za nakup takšnih podob.⁴³ Sto goldinarjev je prejela tudi leta 1673 iz volila baronice Barbare Ivacija-

³⁸ Letopis, str. 122. Skupna vsota pridobitev je znašala 400 fl.

³⁹ Letopis, str. 144. Vsota volil in daril je znašala 100 fl.

⁴⁰ Letopis, str. 155. V dar je dobila tudi prstane, biserne ovrtnice in volila.

⁴¹ Letopis, str. 161.

⁴² Letopis, sti. 164.

⁴³ Letopis, sti. 185.

nar,⁴⁴ ki je za Marijino kapelo že 1661 darovala srebrno svetilko in 1672 dve dragoceni srebrni podobi.⁴⁵ Leta 1681 je bratovščina svoje imetje povečala še za lep antependij s stranskima kriloma v vrednosti 52 £1 in za nove tapete v vrednosti 100 £1, ki jih je dobila iz zapuščine Janeza Ludvika Schonlebna.⁴⁶ Sledi daljša vrzel v virih, ki so žal pomanjkljivi tudi za čas, ko so stari leseni Costov nastavek na stroške p. Inocenca Erberja nadomestili z imenitnim marmornim, dokončanim novembra 1721.⁴⁷ Delo je vodil Jacopo Contieri, ki se je na oltarju podpisal, skupino Marijinega kronanja v atiki je prispeval mladi Francesco Robba, sodeloval pa je tudi brat tedanjega rektorja Andrej Gladič.⁴⁸ O slikarju ni podatkov, to pa napeljuje na misel, da so morda (začasno) ohranili prvotno sliko; nova v ohranjenih oz. doslej znanih podatkih ni zabeležena.

Od leta 1722 naprej v analih spet lahko spremljamo, kako je kongregacija množila svoj inventar. Leta 1723 je za 50 £1 kupila dvanajst visokih, z zlatom in srebrom okrašenih cipres, dala obnoviti sedem oltarčkov, na novo pozlatiti in posrebriti kipe ter naslikati osem podob z rožami.⁴⁹ Naslednje leto je priskrbela krasen vezen zastor za oltarno menzo in v dar dobila lepo podobo Kristusa na križu, izdelano iz čistega srebra in ocenjeno na 270 fl.⁵⁰ Opremo, vredno 300 £1, je pridobila spet 1727,⁵¹ leta 1729 pa je kupila šest posrebrjenih bakrenih svečnikov v vrednosti nad 100 fl.⁵² Pozneje, leta 1736, je dala napraviti še dva nova srebrna svečnika, vsakega za sedem sveč; krasili so ju po sedem pozlačenih vencev, štirje pisani trakovi in dve školjki. Postavljali so ju na oltar, ki ga je kongregacija pripravila za telovsko procesijo, da sta obdajala monštranco s sv. Rešnjim telesom. To izvirno in posebno umetniško delo, kakor ga pohvalno označuje letopisec, je stalo 338 £1, ki so jih bratovščini darovali dobrotniki. K nakupu so jo najbrž napeljali novi svečniki bratovščine Kristusovega smrtnega boja, saj je očitno, da so kongregacije med seboj tekmoval in se spodbujale.⁵³ Med pridobitvami so jih omenjeni v letu 1740 delček

relikvije sv. Križa v lepi pušici,⁵⁴ 1745. novi rdeči plašči,⁵⁵ 1749. pa spet osem novih plaščev iz fine tkanine in prav toliko oblek rdeče barve.⁵⁶ Leta 1751 so vse tri jezuitske marijanske bratovščine skupaj kupile lepe zastore, ki jih je s prizori skrivnosti Marijinega življenja poslikal neimenovani graški slikar; latinska bratovščina je dala zanje 600 £1, drugi dve pa sta prispevali primeren delež, da sta jih smeh uporabljati za svoje praznike.⁵⁷ Zastorom je 1754. sledil prelep mašni ornat za 770 fl,⁵⁸ naslednje leto pa še dragocenejši, izvezen z zlatom in srebrom, namenjen škofu in asistenci za obrede pri velikem oltarju. Sestavljali so ga kazula, večernični plašč in štiri dalmatike iz t. i. srebrne tkanine; bordure so bile vezene z zlatom, vmesna polja pa s cveticami iz zlatih in raznobarnih svilenih niti. Kronist poroča, da je gledalce pritegoval tako s čudovito raznolikostjo kot s svojo dragocenostjo (vreden je bil 1.600 £1) in je požel veliko pohvalo.⁵⁹ Leta 1766 so opremo dopolnili še z lepo oblikovanimi srebrnimi svečniki v vrednosti 560 £1; uliti so jih deloma iz starih kongregacijskih svečnikov, deloma iz srebra, ki ga je dodal ljubljanski mojster.⁶⁰

Med pridobitvami zaslužijo z umetnostnozgodovinskega vidika posebno pozornost slike, ki jih je bratovščina naročala za priložnostni okras velikega oltarja in svoj oltar v oratoriju. Iz virov je vidno, da je dala leta 1736 na svoje stroške neimenovanemu mojstru naslikati podobo Marije vnebovzete, ki je po dimenzijah ustrezala niši velikega oltarja, v katero so jo nameščali za bratovščinske praznike.⁶¹ Na oltarno sliko so se večkrat vezale tudi grafične podobe oz. podobice, ki jih je bratovščina delila svojim članom in so rabile tudi kot ilustracija spričeval (*testimonium*) ter letnih seznamov umrlih članov.⁶² Eno takšnih, ki je predstavljala lepo podobo Vnebovzete (s posvetilno molitvijo) in so jo vsi zelo pohvalili, je kongregacija dala vrezati v baker v

⁴⁴ *Letopis*, str. 271. Tolikšno vsoto je iz volila prejela vsaka jezuitska Marijina kongregacija.

⁴⁵ Resman: Šentjakobska cerkev, str. 209.

⁴⁶ *Letopis*, str. 312.

⁴⁷ Resman: Šentjakobska cerkev, str. 209, 211.

⁴⁸ Resman: Šentjakobska cerkev, str. 225-226, 227.

⁴⁹ *Historia annua*, 1723, p. 23.

⁵⁰ *Historia annua*, 1724, p. 30.

⁵¹ *Historia annua*, 1727, p. 54.

⁵² *Historia annua*, 1729, p. 68.

⁵³ *Historia annua*, 1736, p. 124.

⁵⁴ *Historia annua*, 1740, p. 150.

⁵⁵ *Diarium Ministri* 1/39r, fol. 1537v, 1. jan. 1745.

⁵⁶ *Historia annua*, 1749, p. 224; *Župnijska kronika!*, p. 68.

⁵⁷ *Historia annua*, 1751, p. 253; *Župnijska kronika I*, p. 69.

Zgled jezuitskih kongregacij je očitno pritegnil bratovščino sv. Jožefa pri diskalceatih, da je nekaj let zatem tudi sama kupila poslikane zastore pri graškem mojstru, in morda ga je posnemala še kaka druga, prim. Lavrič: Kult in likovne upodobitve, str. 393.

⁵⁸ *Historia annua*, 1754, p. 283.

⁵⁹ *Historia annua*, 1755, p. 291.

⁶⁰ *Historia annua*, 1766, p. 385.

⁶¹ *Historia annua*, 1736, p. 124.

⁶² Več katalogov umrlih članov bratovščine Marijinega vnebovzeta hrani Narodni muzej Slovenije, so pa likovno nezanimivi, prim. Reisp: Izbor tiskov, str. 50.

Augsburgu leta 1728,⁶³ kot je mogoče razumeti iz poznejšihotic, je posnemala sliko iz oratorija, ki so ga prav tedaj okrasili z novimi podobami, žal pa njihovega avtorja letopisec ne omenja.⁶⁴ Leta 1736, ko je bratovščini teh podobic že zmanjkovalo, je v Augsburgu naročila novo grafiko v večji in manjši izvedbi, da bi člane spodbudila v ljubezni do Marije (to nalogo naj bi opravljala zlasti manjša, ki so jo vstavljali v molitvenik). Natisnjenih je bilo 16.196 primerkov, to pa naj bi po zapisu kronista kongregaciji zadostovalo kar za dobrih 24 let. Čeprav zapisovalec tega ni omenil, upravičeno sklepamo, da je bila grafika povezana z novo sliko za okras velikega oltarja, ki so jo prav v tem letu pridobili in je torej ponavljala njen motiv.⁶⁵ Zaloga podobic pa morda le ni zadoščala za predvideno dobo, saj so leta 1750 pridobili nov bakrorez, »elegantno vrezan« v Augsburgu za 130 fl.⁶⁶ A prej kot pohajajoča zaloga jih je k temu gotovo spet napeljala tekmovalnost, saj si je v tem času kongregacija Brezmadežne priskrbela novo grafiko po risbi Valentina Metzingerja in tako se je nanj obrnilo tudi vodstvo latinske kongregacije. Ali je Metzinger zanj prej ali ob tem naslikal tudi kako oljno podobo, doslej ni znano. Slikar je ponovil kompozicijo istega motiva, ki jo je 1747 naslikal za Velesovo, v baker pa jo je vrezal Jeremias Gottlob Rugendas.⁶⁷ Grafika predstavlja strnjeno skupino apostolov, zbranih ob odprtem sarkofagu, nad njim se ob podpori in v spremstvu angelov Marija dviga v nebo, vendar ji zaradi gneče manjka zračnega prostora. Gre za podobo večjega formata, t. i. člansko diplomu, v manjšem formatu običajne podobice pa je doslej ne poznamo. Ohranjeni Metzingerjevi varianti je ok. 1771–1772 sledila nova, posneta po oltarni sliki v bratovščinskem oratoriju; o njej več v nadaljevanju.

Bratovščina Marijinega vnebovzetja je slovesno obhajala dva svoja praznika, glavnega ali naslovnega oz. zavetnega na veliki šmaren,⁶⁸ drugotnega pa na svečnico, tj. na dan očiščevanje Device Marije.⁶⁹ Za oba je pripravila praznično inscenacijo na velikem oltarju in obenem okrasila tudi bratov-

Historia amuta, 1728, p. 61.

Historia a/in/ia, 1728, p. 61.

Historia entmna, 1736, p. 124.

Historia a/in/ia, 1750, p. 240.

Cevc: I alsntin Metzinger, str. 308-309, št. G 4, z navedbo starejše literature. Grafiko označuje napis (*iongrsgationis Majoris Latinas Luthaci, in Coiungio Societatis IESU*, meri pa 292 x 194 mm.

Titularni praznik je kongregacija vsako leto obhajala nadvse slovesno, z bliščem in izjemnim okrasjem; prim. *Lstopis*, str. 345; *Historia amuta*, 1730, p. 78.

Prim. *Diari/tm Ministri* 1/37r, fol. 874r, 1. febr. 1712.

I- alentin Metzinger, *Marijino vnebovzetje*, grafika za veliko latinsko, o, 1750 (SKL)

ščinski oltar Marije vnebovzete.⁷⁰ Kakšne baročne teatralne »aparate« je postavljala na velikem oltarju, si po pisnih virih lahko le medlo predstavljamo, čeprav nas zlasti diariji seznanjajo z marsikatero podrobnostjo. Tako npr. za leto 1692 izvemo, da ji je vodstvo cerkve za veliki šmaren dalo na voljo štiri srebrne stebriče z dvema srebrnima podobama,⁷¹ za 1711. pa, da so nastavek okrasili s sedmimi novimi kipi in na sredino namestili sliko Vnebovzete, ki so jo prinesli iz oratorija.⁷² Na oltar so postavljali tudi srebrn bratovščinski kip (ta je leta 1715 tik pred mašo po nerodnosti zakristanov padel z vrha nastavka in pri tem poškodoval še druge kipe).⁷³ Nastavek so za te priložnosti ovesili z zastori pa tudi celotno cerkev so opeli z njimi. Zapis v diariju leta 1721 beleži detajl, da so na svečnico za tabernakelj uporabili cvetlično preginjalo,⁷⁴ za Vnebovzeto pa jim je bratovščina Brez-

⁶⁰ *Diarium Mimstri* 1/37r, fol. 1030v, 13. avg. 1718.

⁶¹ *Diarium Mimstri* 1/34r, fol. 479r, 14. avg. 1692.

⁶² *Diarium Mimstri* 1/36r, fol. 863v, 15. avg. 1711.

⁶³ *Diarium Mimstri* 1/37r, fol. 934r, 15. avg. 1715.

⁶⁴ *Diarium Mimstri* 1/37r, fol. 1121v, 30. jan. 1721.

madežne izjemoma posodila svoje velike dragocene svečnike.⁷⁵ Nekatere inscenacije so po razkošju tako izstopale, da jih je zabeležilo tudi pero kronista, kakor npr. na titularni praznik leta 1767, ko je pohvalil »prečudovit« oltarni aparat.⁷⁶ Okras oltarja je dopolnjevala dekoracija sten s tapetami; pozornosti vredni so bili leta 1751 kupljeni poslikani zastori, ki so še posebej povzdignili sijaj notranjščine.⁷⁷ K prazničnemu vzdušju je prispevala pomemben delež razkošna razsvetljava oltarja, a so jo zaradi sajastega dima sčasoma skušali nekoliko omejiti.⁷⁸ Pri oltarju se je kot vrhunec praznovanja odvijala slovesna liturgija, njen sijaj so stopnjevali dragoceni paramenti, uniforme članov pa so dajale dogajanju paradni značaj.⁷⁹

Latinska kongregacija se je shajala najprej v kolegiju, po dograditvi novega šolskega poslopja leta 1658⁸⁰ pa v velikem avditoriju,⁸¹ odtlej se je z oltarjem vred začasno umikala v stari avditorij le, kadar so v velikem potekala gradbena dela, tako npr. leta 1727, ko so v dvorani delali nov tlak,⁸² in 1742, ko so jo na stroške deželnih stanov obokali,⁸³ nato pa znova v letih 1749—1751, ko so jo na uradni ukaz prekrili z ravnim štukiranim stropom.⁸⁴ Posledično so bili ti posegi povezani s širšo obnovo oratorija. Leta 1728 so avditorij znova pobelili in okrasili s simboli in »ljubkimi« podobami, ki so jih priskrbeli zaslužni kongreganisti.⁸⁵ Največjo spremembo je marijanska dvorana doživela v letih 1769—1771; letopisec je 1769. poročal, da so jo začeli obnavljati in lepšati in za to porabili že 500 fl,⁸⁶ čez dve leti pa je navdušeno dodal, da je dvorana pridobila s »spretno roko« narejen okras, ki bi mu težko našli podobnega.⁸⁷ Poslikavo stropa so zaupali švabskemu slikarju Eustachiusu Gabrielu, ki je neposredno pred tem s freskami okrasil kapelo jezuit-

skega seminarja v Celovcu.⁸⁸ Stroški za poslikavo in novi, dobro polihromirani oltarni nastavek so znašali 2.500 fl. Odlično opravljenemu delu je bilo usojeno le kratko življenje, saj je bila poslikava v požaru leta 1774 uničena in je ob tem pogorel tudi oltar.⁸⁹ Slednjega nam na srečo predočujejo vsaj podobice, ob katerih se odpira problematika avtorstva nekdanje oltarne podobe. Gre za tri različne grafike, katerih primerke hrani Semeniška knjižnica v Ljubljani: dve bakrorezni s pravokotnim prizorom sta pravzaprav identični,⁹⁰ le da ima prva varianta na sarkofagu navpične šrafure, druga vodoravne,⁹¹ tretja grafika, kombinirana s tehniko jedkavnice (ohranila se je tudi v kolorirani izvedbi), pa dejansko predstavlja polkrožno zaključeno in z ornamentiranim okvirjem obdano oltarno podobo in tako tudi oblikovno ponazarja uničeno umetnino.⁹² Osnutek za grafiko (grafike) je bil zaradi slogovnih značilnosti (obdelava teles, draperije ter svetlobe in sence) pripisan Antonu Cebeju, posledično pa mu je zato z večjo ali manjšo gotovostjo atribuirana tudi nekdanja oltarna slika, saj je Cebej ustvaril še (vsaj) dve zelo podobni kompoziciji, in sicer za Vinje in Kopanj pri Grosupljem.⁹³ Da grafika sama vendarle zbujata nekaj dvomov, kaže (novejša) atribucija neznanemu slikarju oz. anonimnemu bakrorezcu,⁹⁴ zato si ob tem upravičeno zastavimo vprašanje sodelovanja Cebeja in Gabriela, na katero je bilo v stroki že opozorjeno v zvezi s smledniško graščino⁹⁵ in ki se kot objektivna možnost kaže tudi

⁸⁸ Murovec: *I'reške Hustachiusa Gabriela*, str. 153, 154.

⁸⁹ Lavrič: *Obnovitvena in olepševalna dela*, str. 186.

⁹⁰ Grafiki imata v spodnjem polju odtisnjeno enako besedilo: *Imago Oratorii Mariani / Almae Sodalitatis Majoris Latinae / Lahaci in Gymnasio S. I.*

⁹¹ Na razloček opozarja Marijan Smolik v notici, ki jo je pripisal k podobicam; v njej je tudi zabeležil, da je bila podobica vključena v molitvenik *Ojpcium Rakocianum suh titulo B. M. V. Lahaci 1772*; prim. Serbelj: *Katalog Cebejevih del*, str. 98. Za prijazno posredovanje v članku obravnavanega grafičnega gradiva se prof. dr. Marijanu Smoliku najlepše zahvaljujem.

⁹² V omentirani kartuši nad podobo je zapisano: *Imago Arae Oratorii Mariani Almae Sodalitatis Maioris Latinae*, na napisnem traku, ki se vije v spodnjem delu prizora, pa: *Celsissimoru[m], Excellentissimoru[m], Illustrissimoru[m], Heverendissimoru[m] etc. etc. / D. D. Provincias Procerum, VeneraUlis CZleri, Nohilitatis, et etc. / Literatorum, suh titulo B. V. ALARLAE in Coelos Assumptae conscriptorum : Lahaci in Archiducali et Académico Societatis IESU Collegio.*

⁹³ Serbelj: *Slikar Anton Cebej*, str. 118; Serbelj: *Katalog Cebejevih del*, str. 98; Serbelj: *Anton Cebej* str. 87-88; prim. Menaše: *Marija v slovenski umetnosti*, str. 275, si. 269. Serbelj opozarja, da je bila sliki iz Vinj po opisu sodeč podobna tudi izgubljena Cebejeva slika za Moravče.

⁹⁴ Serbelj: *Anton Cehj*, str. 87,160.

⁹⁵ Murovec: *Freske Hustachiusa Gabriela*, str. 156-157.

⁷⁵ *Diarium Ministri* I/37r, fol. 1133v, 13. avg. 1721; prim. *Diarium Ministri* I/38r, fol. 1154r, 14. avg. 1722.

⁷⁶ *Historia annua*, 1767, p. 390.

⁷⁷ *Diarium Ministri* I/39r, fol. 1666r, 15. avg. 1751.

⁷⁸ Ker je dim leta 1707 umazal cerkev in zastor velikega oltarja, so naslednje leto prižgali le 50 sveč, gl. *Diarium Ministri* I/36r, fol. 802r, 14. avg. 1708.

⁷⁹ *Diarium Ministri* I/37r, fol. 885r, 13. avg. 1712. Tedaj so nove uniforme dobili flagelanti, stroški zanje pa so znašali 220 fl.

⁸⁰ Prim. *Letopis*, str. 176, 204-205.

⁸¹ Prim. *Diarium Ministri* I/37r, fol. 1049r, 5. febr. 1719.

⁸² *Diarium Ministri* I/38r, fol. 1282r, 8. jun. 1727.

⁸³ *Diarium Ministri* I/39r, fol. 1508r, ad 1. jul. 1742.

⁸⁴ *Diarium Ministri* I/39r, fol. 1625r, 17. jul. 1749; fol. 1661r, 29. maj 1751; prim. Lavrič: *Obnovitvena in olepševalna dela*, str. 180.

⁸⁵ *Historia annua*, 1728, p. 61.

⁸⁶ *Historia annua*, 1769, pp. 402-403.

⁸⁷ *Historia annua*, 1771, p. 411.

Marijino vnebovzetje, grafika veliko latinsko kongregacijo", ok. 1772 (SKLJ

Anion Cebej, Marijino vnebovzetje, grafika veliko latinsko kongregacijo, o k. 1772 (SKLJ

pri oltarju latinske kongregacije.⁹⁶ Kompozicijo uničenene slike nekdanjega oratorija je v zrcalni verziji in z nekaj spremembami v detajlih za oltar Marijinega vnebovzetja v šentjakobski cerkvi leta 1822 ponovil Matevž Langus (žal ne vemo, ah je bila sedanji podobna kompozicija na tem oltarju tudi že pred njim).⁹⁷

Cebej je bil z bratovščino Vnebovzete osebo povezan, saj ga leta 1741 najdemo med njenimi novimi člani; na to opozarja tudi notica v matrikuli kongregacije Brezmadežnega spočetja, v katero se je prepisal leta 1766; gl. ARS, AS 1073, II/51r, II/52r. Sicer droben podatek je vendarle dragocen kamenček za mozaik umetnikove biografije, ki je za zgodnje obdobje še vedno precejšnja neznanka. Naj ob tem omenim, da sta bila v kongregacijo Vnebovzete vpisana tudi slikar Andrej Jožef Jamšek (1693) in kipar Matej Vrblnik (1696).

Steska: *Šmetska umetnost*, str. 219, ki opozarja, da slika v osnovi izhaja iz Renijeve kompozicije; prim. Preininger: *Opus Matevža Langusa*, str. 105, z navedbo starejše literature, v kateri se pojavljajo različne letnice nastanka slike, ki je sicer datirana, a je bil napis pred obnovo platna najbrž slabo berljiv. Slika je leta 2007 restavrirana na ZVKDS

Poleg podobic je kongregacija delila med svoje člane kot letna darila tudi razne knjige, o katerih nam deloma poročajo pisni viri, nekaj pa se jih je tudi ohranilo,⁹⁸ le redke so bile ilustrirane. Leta 1639 je dala natisniti tristo priročnikov,⁹⁹ pozneje je podarjala članom razne knjižice z nabožno in didaktično vsebino, kot npr. o trpečem Kristusu, ilustrirano z

RC pod vodstvom mag. Barbke Gosar. Sodelovali so Ivo Nemeč, Katja Kavkler in Sonja Išter (v okviru RC) ter Andreja de Glerija, Polona Kovačič, Ognjen Miletič, Valentina Spental in mag. Andrej Ilič (kot zunanji sodelavci). Za fotografijo obnovljene slike se zahvaljujem vodji restavratske ekipe mag. Barbki Ilič in avtorici posnetka, akad. rest. Andreji Omejc.

⁹⁸ Več knjig, ki jih je za svoje člane dala natisniti bratovščina Vnebovzete, izhaja iz nekdanje Lrbergove knjižnice in jih danes hrani Narodni muzej Slovenije, gl. Reisp: *Izbor tiskov*, str. 51, 52, 54, 60, 61, 66; prim. Smolik: *Semeniška knjižnica*, str. 69, z navedbo ilustrirane knjige: Sucquet Anton: *Piae considerationes ad dedinandum a malo et faciendum bonum cum iconibus viae vitae aeternae*, Dunaj 1772.

⁹⁹ *Letopis*, str. 122.

Matevž hangus, *Marijino vnebovzetje*, 1822, Ljubljana, cerkev sv. Jakoba (Foto: - Andreja Omejc)

bakroreznimi upodobitvami »njegovih prijateljev« (1723),¹⁰⁰ o življenju in smrti po svetniških zgledih (1735),¹⁰¹ kilotejo Frančiška Šaleškega (1756),¹⁰² oficij Device Marije (1762)¹⁰³ ipd. Dobrotnice, ki so se vpisale v kongregacijo kot njene podpornice, je večkrat razveselila z ilustriranimi nemškimi molitveniki, tako npr. s knjižico tedenske pobožnosti k sv. Jožefu, opremljeno z lepimi bakrorezi (1735),¹⁰⁴ z zbirko pobožnosti za dvanajst Marijinih praznikov, opremljeno s trinajstimi ilustracijami, ki so

¹⁰⁰ *Historia amina*, 1723, p. 23.

¹⁰¹ *Historia amr/a*, 1735, p. 116.

¹⁰² *Historia anima*, 1756, p. 300.

¹⁰³ *Historia anima*, 1762, p. 339.

¹⁰⁴ *Historia anima*, 1735, p. 116. Leta 1650 je kongregacija sklenila, da bo praznik sv. jožefa proslavljala s posebno slovesnostjo, gl. *Le topiš*, str. 169.

jih dobili od dunajske katelietske knjižnice (*Bibliotheca Catholica I-knnensis*)¹⁰⁵ ipd.

Poleg omenjenih inscenacij, ki so veliki oltar začasno spreminjale v gledališki oder, so teatralnega baročnega duha izražale tudi procesije, ki so jih bratovščine s pompom in raznimi rekviziti vodile po mestu in njegovi okolici.¹⁰⁶ Spektakularni sprevod bičarjev in spokornikov s križi, ki ga je latinska kongregacija prirejala vsako leto na veliki četrtek, je pospremila z alegoričnimi prisposodobami, od katerih se je letopiscu leta 1640 zdel najimenitnejši feniks,¹⁰⁷ sicer pa so udeleženci na nosilnicah nosili božji grob, kip Device Marije¹⁰⁸ in druge podobe.¹⁰⁹ Kronist je pohvalil tudi sijajne simbole, s katerimi je opremljala procesijo sv. Rešnjega telesa.¹¹⁰ Posebno slovesno je vodila procesijo na praznik svoje zavetnice Marije vnebovzete, ki so se je udeleževali tudi deželni odhčniki.¹¹¹

Bogoslužje, procesije, umetnostno oz. naročniško in drugo dejavnost velike Marijine kongregacije na svoj način odseva tudi na videz tako suhoparen vir, kot je popis inventarja. Ohranjeni dokument sicer naznanja njen konec, saj je nastal ob ukinitvi jezuitskega reda leta 1773 in je nato rabil za potrebe joželinskih reform, ki so 1783 zatrlje tudi to bratovščino. Komisija, ki sta jo vodila Leopold Schwab pl. Lieclitenberg in Johann Baptista pl. Nemizlioffen, je sestavila inventar latinske bratovščine po običajnem zaporedju.¹¹² Jeseni 1773 je torej, kot kaže popis, kongregacija imela 53 11 gotovine, šest srebrnih in dvanajst posrebrenili pločevinastih svečnikov, križ s srebrnim korpusom in s srebrom obitim podstavkom, dva srebrna kipa Naše ljube Gospe (večjega in manjšega), staro, z zlatom vezeno zastavo iz rdečega žameta in dve črni zastavi, od katerih je bila ena že nerabna, šest rdečih z zlatom obšitih plaščev in dva zelo stara plašča s svileno obrobo, štirinajst črnih plaščev za

¹⁰⁵ *Historia anima*, 1737, p. 138.

¹⁰⁶ Velika latinska kongregacija je v postu vodila procesijo k božjemu grobu zunaj mesta, na veliki četrtek po mestu in ob koncu šolskega leta na Rožnik; prim. *Historia anima*, 1723, p. 15; *Historia anima*, 1761, p. 329.

¹⁰⁷ *Letopis*, str. 126-127.

¹⁰⁸ *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 900v, 13. april 1713, ko so nosilnico z božjim grobom nosili kmetje, nosilnico s kipom Device Marije pa dijaki. V petek in soboto je sledilo obiskovanje božjih grobov.

¹⁰⁹ /a spokome procesije velike latinske kongregacije gl. Skerlj: *Italijansko gledališče*, str. 40-44; I löfler: *Glasbena umetnost*, str. 63-64, 67-68.

¹¹⁰ *Letopis*, str. 126-127.

¹¹¹ *Letopis*, str. 325; podatek se nanaša na leto 1683.

¹¹² ARS, AS 7, šk. 231, *liwentarium der ~ur Lateinischen in dem Gymnasio Laybach errichteten großen Studenten Congregation gehörigen Sachen*. Popis ni datiran.

pogrebe ter več prtov iti kazulo za mrtvaški oder, štiri dalmatike in večernični plašč, več oblačil za ministrante in zastavonoše, lesen *častnim dolom*,¹¹³ deset starih stolov, bratovščinski album s srebrnim okovjem, poslikane zastore iz grobe tkanine (dvo-nitnika), ki sta jih imeli v solasti nižja latinska in nemška kongregacija, šest velikih slik za celotno okrasitev marijanskega oratorija, eno majhno sliko in dve večji, ustreznih meram velikega oltarja v cerkvi, od katerih je bila ena izdelana z oljnimi, druga z akvarelnimi barvami. Poleg tega so imeli dva pasarsko izdelana relikviarja, petdeset rdečih in modrih kut za nosilce križev, petdeset lesenih križev, zalogo knjig za darila članom (v vrednosti 100 fl) in mesečnikov (po 36 fl), dve kongregacijski podobici, natisnjeni v ok. 300 izvodih, manjšo zalogo duliov-

nili knjižic, štiri lesene posrebrene piramide za dekor, iz lesa izrezljano Ime Marijino za okras oltarja, portatile, štiri lesene odre za procesijo, štiri stare okrasne trakove in štiri albe s kapucami ter palico za voditelja procesije. Kongregacija je hranila svoje predmete tudi v kolegiju v sobi št. 7, ki je bila opremljena s pisalno mizo, knjižno omaro, omaro za oblačila in klečalnikom.¹¹⁴

Kongregacija Brezmadežnega spočetja oz. nemška kongregacija

Kongregacija Vnebovzete se je številčno hitro povečevala, zato so jo leta 1624 razdelili na dva dela.¹¹³ Nova veja, z imenom Brezmadežnega spočetja, je združevala moške različnih stanov, vpisovali

Brezmadežna s člani bratovščine, fivntispicmatrikide kongregacije Brezna dednegaspočetja Č 1R5, ti 1073, II/52r)

I-pisni list cesarja Ferdinanda III. Brezmadežno kolpatrom Avstrije', 1647-1650 (IRS, \IS 1073, II/52r)

¹¹³ Bratovščina je leta 1746 uvedla slovesen rekvijem ob smrti članov, gl. *Historia amma*, 1746, p. 195; prim. *Diariimt Ministri* I/39r, fol. 1627r, 25. avg. 1749.

¹¹⁴ ARS, AS 7, šk. 231, *Inmitariim mi Respectiv Scbat~ UM/*

alter in ien vorbin gewesten Collegia rji LMybach rorgefmiienen Coiponim. Inventar so podpisali Leopold Schwab pl. Liechtenberg in Joahn Baptista pl. Nemizhoffen kot komisarja ter l'ranz llradezky in Leopold Wisser kot zapisnikarja. Ohranjeni primerek ni datiran; prim. Lavrič: Likovna oprema, str. 77-78.

»5 Prim. *Utopiš*, str. 77, 98, 100.

pa so se vanjo predvsem ljubljanski meščani.¹¹⁶ Za razloček od matične, ki je dobila pridevek »latinska«, so jo začeli imenovati »nemška« kongregacija. Podobno kot prvo je škof Hren podprl tudi to. V njeno dragoceno, v rdeč žamet vezano in z ornamentalni ščitki (ohranjen je en sam) okovano knjigo se je vpisal leta 1627.¹¹⁷ Matrikulo krasí frontispic z ikonografsko zanimivo upodobitvijo Brezmadežne v nebeški slavi in njenih častilcev na zemlji. Na levi klečijo papež, cesar, kardinal, dva škofa in več jezuitov, desno kongreganisti z različnimi vencí v rokah, v ozadju na sredini so verne duše v očiščujočih plamenih vic. Skupine označujeta napisa, ki priznavata Marijino brezmadežnost (nad papežem: *X INCTM AI ÍRI I SINB PBCC. iTO CONCIWj\ l*, nad rektorjem kongregacije: *PBR JMMACI L i T tAI CONCBPTIO- ViAI 7*1 tAI*), in druga dva, ki sta dejansko klica na pomoč (nad vicami: *LJBBKi AJOS J IRGO GLORIOSA* in *LJBBKi AOS T IRGO BBNB-DICT.-t*). Besede se dvigajo k Mariji, ki obdana z angelci med soncem in luno stoji sredi oblakov, vrh katerih se v obliki Prestola milosti razodeva Sveta Trojica. Marija je predstavljena kot Apokaliptična žena, obdana s sončnimi žarki, in drži zrcalo kot simbol brezmadežnosti. Stoji na kači, v sprednjem delu spremenjeni v Evo, ki je Marijina antiteza. JSliniatura združuje vrsto marijanskih tipov in je prototip številnih pomembnih pro tire formacij školi upodobitev.¹¹⁸ Ali je nastala še za časa škofa Hrena, ne moremo z gotovostjo reči, a četudi škofovski lik kot portret ni prepričljiv, se zdi, da so ga kongreganisti hoteli imeti naslikanega na frontispicu v vrsti vodilnih dostojanstvenikov.

Poleg naslovnice je v knjigi še devet lialdičnih iluminacij odličnejših članov bratovščine. Najpomembnejši med njimi je cesar Ferdinand III., vpisan leta 1650. Njegovo ime nosita dve miniaturi, ki predstavljata Brezmadežno kot Apokaliptično ženo v vlogi Patrone Avstrije (z napisom *Bi maculo non est in le*). Kvalitetnejša, t. i. dunajska varianta, ki jo je dal naslikati Ferdinand verjetno (že) leta 1647, ko je na Dunaju slovesno razglasil Brezmadežno za za-

vetnico cesarstva, z Noetovo barko in mavrico simbolično nakazuje, da je Bog po njej sklenil zavezo s cesarjem, na čigar vojne zmage aludira pod grbom ležeče orožje. Druga, t. i. kranjska varianta, ki je manj kvalitetna in domnevno desetletje mlajša (na njej je vpisan tudi cesar Leopold), pa kaže z žarki milosti, ki se od Brezmadežne odbijajo na cesarskega orla in od tega na kraljevskega ter deželne, da habsburške dežele, med njimi tudi Kranjska, njeno milost prejemajo prek cesarja.¹¹⁹ Z izvrstno naslikanim grbom izstopa knez Wolfgang Engelbert Auersperg (1660),¹²¹ nekoliko skromnejši pa so vpisni listi opatov, tj. reinskega Alana Matta, stiškega Antona Gallenfelsa (1688) in kostanjeviškega, ki ni imenovan,¹²¹ ter ljubljanskih kanonikov, tj. stolnega prošta Oktavija Bucellenija (1685), dekana Janeza Marka Rossettija (1685) in župnika Jurija Wettstaina.

I-pisni listi v grbom I-olffmnn Bn«elbeio - iuejsperm, 1660 f i M, . iS 1073, II/52r)

Ker je kongregacija sčasoma združila veliko število ljubljanskih meščanov, so jo po pravici imenovali kar meščanska, prim. *Letopis*, str. 139, 143, 240. Njeni člani so bili tudi duhovniki, redovniki in plemstvo; slednje je imelo v rokah vse vodstvene funkcije, tj. mesto rektorja, asistentov, tajnika, blagajnika ter svetovalcev, ki jih je bilo sprva le okoli 10, pozneje pa celo do 29. Kongregaciji so se pridruževali tudi verniki iz različnih krajev dežele Kranjske ter od drugod.

ARS, AS 1073, II/52r, *Bruderschaft der Unheflekten Empfangnis unserer liehen Frauen alda :-ue Layhacb.*

Menaše: *Marija v slovenski umetnosti*, str. 100—101.

Menaše: *Marija v slovenski umetnosti*, str. 114—115, si. 52, 53.

Prim. Dolinar: *Gradivo*, str. 38.

Upoštevalo se sočasne vpise naj bi šlo za Roberta Knopa, vendar se naslikani grb ne sklada z njegovim kamnitim grbom, ki ga je objavil Mlinaric: *Kostanjeviška opatija*, str. 131.

I-pisni list j-grbom jvinskeg opata-liana Malta
(ARi, - IS 1073, II/52r)

I-pisni list j-grbom kostanjeviskeg opala
(AKt, - IS 1073, II/52r)

T-pisni list ~ grbom sliskeg opata - • Inlona Gallenfelsa, T'pisni lisi -- grbom ljubljanskega stolnega prosta Oklavija
hucellemja, i685 (-1RS, - IS 1073, II/52r)

I-pisni lisi v vrhom ljubljanskem stolnem dekana lapem Marka Rosssettija, 1685 (MRV, -iS 1073, II/52r)

I-pisni lisi v vrhom ljubljanskem stolnem župniku Jyrija Weitstaina (ARĪ, -iS 1073, II/52r)

Od meščanov različnih poklicev se je kongregaciji pridružilo tudi precej umetnikov, stavbarjev in umetnih obrtnikov, zlasti zlatarjev, mizarjev ipd. (v albumu dokumentirano članstvo je za marsikaterega izmed njili dragocen prispevek k sicer slabo poznanemu življenjepisu).¹²² Z našega gledišča nas zanimajo predvsem slikarji in kiparji, saj je pogojno mogoče računati na njihov ustvarjalni prispevek k bratovščinski opremi oz. prazničnim inscenacijam. Od slikarjev so bih vpisani Matliias Wagner (1631), Elias Wolf (1632), Simon Vidtman (1639), Sebastian Sclinegkli (1644), Thomas Stegar (1651), Casper WeyCman (1657), Jakob Filip Jamšek (1671), Janez Peter Gimbler (1677), Andrej Jožef Jamšek (1693), Janez Mihael Reinwaldt (1714/15), Matija Kantz (1714/15), Jožef Matik (1718), Janez Scliell (1719), Valentin Jamšek (1720), Janez Ziegler (1729), hrane Jelovšek (1729, *burgerliher jreseho: Mailer*, zapisan med svetovalci), Albert Picliel

¹²² Celoten pregled umetnikov in umetnih obrtnikov, včlanjenih v kongregacijo, je sestavil Uroš Lubej, žal pa seznama še ni objavil.

(1741), Jožef Scliuz (1748), Valentin Metzinger (1749, *bürg: berühmter Mahlet*), Janez Prandtner (1755), hrane Strauss (1755, *ex latina minore*), Leopold Jauckli (1765), Anton Cebej (1766, *ex latind*), Fortunat Bergant (1767) in Eustachius Gabriel (1772, *Mah ler des . Auditoriums Mortuus 5. "" Octob.*), od štukaterjev Jožef Gebhardt (1760), od kiparjev pa Wolff Scliueller (1644), Friderik Renner (1671, kot pomočnik) Jernej Plumberger (1673), Janez Jurij Dragar (1697), Matej Vrbnik (1697), Matija Vernic (1724), Henrik Mihael Löilir (1727), Jakob Gaber (1748), Janez Jurij Hueber (1751), Urban Gaber (1752), Anton Scliwärzel (1754), Jernej Fleischliacker (1754, kot pomočnik), Jakob Lohr (1758), Jernej Sterle (1776) Mihael Zill (1776) hi hrane Rottman (1778,1779).¹²³

¹²³ Navedeni seznam razen dveh izjem ne navaja slikarskih in kiparskih pomočnikov. Podatki o članstvu v kongregaciji so bili doslej objavljeni le za nekaj umetnikov; prim. Steška: *Slovenska umetnost*, str. 94; Lavrič: *I loga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena*, str. 236, 240; Lubej: *Gimble Johann Peter*, str. 273; Resman: *Kiparstvo pognega baroka*, str. 154.

Hkrati z uspešno širitvijo članstva se je večal tudi bratovščinski inventar. Iz virov je vidno, da je leta 1636 pridobila šest srebrnih svečnikov in dva kipa Device Marije, ki sta bila zelo dragocena, vredna 1.600 fl, to pomeni, da sta morala biti iz srebra.¹²⁴ Leta 1642 so enega od njiju na stroške gospoda Putscharja opremili še s primernim podstavkom iz enake kovine, deželni notar in tajnik Burchard Hitzing pl. Hitzeneg, starosta med kongreganisti, pa je v tem času plačal natis z bakrorezi ilustriranega bratovščinskega priročnika in dragoceno oltarno podobo.¹²⁵ Zal se ne kipa, ne podoba in ne priročnik¹²⁶ niso ohranili, sklepati pa smemo, da so pripomogli k uvajanju novih imakulističnih motivov na naša tla. Kongregacija je leta 1642 prejela tudi več manjših daril, med njimi psalterij p. Bonaventure.¹²⁷ Leta 1648 je za 400 fl kupila polsvilene zastore za prekrivanje sten v avditoriju in cerkvi.¹²⁸ Svoje imetje je leta 1653 pomnožila za 800 fl. Njen glavni dobrotnik je bil Matija Dienstmann, kranjski deželni kaplan; pred smrtjo je volil Brezmadežni 152 zlatnikov vredno zlato verižico, ki jo je prejel od dežele, kongregacija pa mu je pripravila v cerkvi pogrebne slovesnosti.¹²⁹ Za okras oratorija je 1654. pridobila več različnih predmetov, vrednih več kot 100 fl.¹³⁰ Z novo šolsko zgradbo, dograjeno leta 1658, je skupaj z drugimi jezuitskimi kongregacijami, ki so se dotlej shajale v kolegiju, dobila primernejši prostor za srečevanja.¹³¹

Z darili in volili je kongregacija pridobila precejšnje premoženje¹³² in ga 1669. še povečala s šestimi srebrnimi svečniki v vrednosti 1.200 goldinarjev.¹³³ Kmalu zatem je prišla v spor z jezuiti, saj so se nekateri člani hoteli otresti njihovega vodstva in so bratovščino kot meščansko družbo namerali predstaviti drugam. Boj za prevlado je trajal do leta 1673, ko je končno zmagala Družba Jezusova.¹³⁴ Potem ko je bila kriza premagana, je bratovščina spet začela napredovati, jezuiti pa so ji »za

tolažbo« oskrbeli osem lepih plaščev iz rdečega padovanskega sukna za baklonosce.¹³⁵ Leta 1681 je dobila štiri preproge za klečalne pručke v vrednosti 70 fl in osem velikih bakel.¹³⁶

Pomembno spodbudo je v življenje kongreganistov prineslo Marijino znamenje, ki so ga leta 1682 *ex voto* postavili pred jezuitsko cerkvijo deželni stanovi. Prav v tem letu je kongregacija za svoj glavni praznik, ko je bilo tako v cerkvi kakor v avditoriju navzoče številno plemstvo, prvič obdala vso cerkev z novimi svilenimi zagrinjali, kupljenimi večinoma z radodarnim prispevkom slavne dežele Kranjske za 600 fl. Poleg tega je z novimi kandelabri opremila klopi, ki jih je nameščala za Marijine praznike, in oskrbela svečano razsvetlavo pri Marijinem spomeniku na dvorišču, da bi proslavila rojstvo sina cesarja Leopolda.¹³⁷ Leta 1686 je pridobila dva srebrna svečnika za 270 fl in prapor iz črne svile z zlatimi in srebrnimi resicami za 100 fl, v dar je prejela veliko bakreno ploščo z upodobitvijo Brezmadežne (za katalog umrlih), kupila je pozitiv za 80 fl in pozlačen medeninast križ z umetnimi kamni za 23 fl, poleg tega pa je dala obnoviti različne predmete za okras oltarja.¹³⁸

Svečniki so nasploh sodili med tisto opremo, ki so ji vsi posvečali veliko pozornost. Ko so leta 1712 za praznik Brezmadežne prvič postavili na oltar šest izredno velikih bratovščinskih svečnikov, ki so jih malo prej umetniško izdelali v Gradcu za ok. 300 fl,¹³⁹ so jih po obredu prenesli v avditorij oz. oratorij, da so si jih ljudje lahko ogledali.¹⁴⁰ Kongregacija je pred svojimi slovesnostmi poskrbela za popravila in očiščenje srebrnega inventarja¹⁴¹ ter za bogat praznični aparat,¹⁴² ki ga je letopisec večkrat označil za veličastnega; tako npr. leta 1747, ko je na oltarju gorelo sto sveč, sijaj pa je

¹³⁵ *Letopis*, str. 271.

¹³⁶ *Letopis*, str. 312.

¹³⁷ *Letopis*, str. 319; *Diarium Ministri* 1/33r, fol. 314v, 5. jul. 1682.

¹³⁸ *Letopis*, str. 349-350. Bratovščina je leta 1686 ustanovila tudi posebno devetdnevno pobožnost k sv. Frančišku Ksaverju za osvojitev Bude in javne potrebe; za to priložnost so kapelo lepo okrasili in izpostavili srebrno svetnikovo podobo, gl. *Diarium Ministri* 1/34r, fol. 383r, 24. jul. 1686.

¹³⁹ *Diarium Ministri Vilt*, fol. 894r, 7. dec. 1712; Resman: Šentjakobska cerkev, str. 221. Po običaju so veliki in stranski Marijin oltar za to priložnost osvetlili tudi z latemami in voščenkami.

¹⁴⁰ *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 894r, 8. dec. 1712.

mi prim. *Historia annua*, 1734, p. 108.

¹⁴² Nemška bratovščina je veliki oltar okrasila 7. decembra in kip sv. Frančiška Ksaverja, če je od godu še ostal na oltarju, nadomestila z Marijinim; prim. *Diarium Ministri* 1/34r, fol. 472r, 7. dec. 1691.

¹²⁴ *Letopis*, str. 118.

¹²⁵ *Letopis*, str. 134.

¹²⁶ *Letopis*, str. 134.

¹²⁷ *Letopis*, str. 134.

¹²⁸ *Letopis*, str. 161.

¹²⁹ *Letopis*, str. 180.

¹³⁰ *Letopis*, str. 185.

¹³¹ Prim. *Letopis*, str. 176, 204-205.

¹³² *Letopis*, str. 164, 169. Od sredine 17. stoletja dalje je revnim članom iz skupne blagajne plačevala za dostojen pogreb.

¹³³ *Letopis*, str. 253.

¹³⁴ *Letopis*, str. 270-271, 282, 292. Leta 1677 so za varno hrambo srebrnega zaklada bratovščine uredili zavarovan prostor, vodstvo pa se je odločilo dobiti nazaj na obresti naloženo glavnico in jo uporabiti v dobro kongregacije.

večal dragocen ornat.¹⁴³ Razkošna razsvetljava je torej ostala nepogrešljiv slavnostni element tudi potem, ko so zaradi nevarnosti požara in predvsem zaradi preprečevanja poškodb novega Robbovega oltarja skušali število sveč kar najbolj omejiti.¹⁴⁴ Po mnenju kronista je bila »nemška« kongregacija glede sijaja praznovanj neprekosljiva.¹⁴⁵ Pomemben je bil tudi njen delež pri procesiji sv. Rešnjega telesa, še posebno leta 1735, ko je dala na Mestnem trgu za 150 fl postaviti oltar, Id je v oktavi praznika več let rabil za obred; novost, kakršne v Ljubljani dotlej še niso poznali, je zbujala splošno občudovanje in priznanje.¹⁴⁶ Leta 1754 se med njenimi pridobitvami omenja srebrna kotlica, ki jo je za 1.300 fl umetniško izdelal neki ljubljanski mojster; na ščitkih, ki so jo krasili, so bili upodobljeni angel varuli, sv. Jožef in sv. Alojzij, med njimi je v siju razkošno pozlačenih žarkov izstopala Brezmadežna; posodo je obdajala umetniško izdelana tračna ornamentika, vmesna polja so bila dekorirana z rdečo svilo.¹⁴⁷

Kongregacija je imela več Marijinih kipov in slik. Poleg srebrnega kipa, ki ga je gotovo uporabljala za titularni praznik, je imela še posrebrenega lesenega za pogrebe članov in maše zadušnice.¹⁴⁸ Enega od kipov je ob raznih priložnostih menjaje z drugima dvema kongregacijama postavljala v cerkvi k ograji prezbiterija,¹⁴⁹ nosila pa ga je tudi v procesijah, ki jih je vsako leto vodila na Rožnik in v Polje,¹⁵⁰ od 1755. pa tudi k ljubljanskim uršulinkam.¹⁵¹ Kakšen je bil videti procesijski odrček oz. tron, si lahko predstavljamo na podlagi zapisa za leto 1712, v katerem kronist poroča, da je bila bratovščinska podoba obdana z ograjo in umetnim cvetjem ter prekrita z baldaiinom.¹⁵² Leta 1730 je

dala kongregacija iz darov svojih članov napraviti novo nosilnico s kipom Device Marije, okrašeno z omamenti in pozlato v vrednosti več kot 130 fl, dobrotniki pa so k temu prispevali še tri dragocene obleke za Marijin kip in za povzdigo bratovščitiskih praznikov kupili z zlatom olepšane plašče iz izbrane blaga za baklonosce (za 200 fl).¹⁵³ Morda je bil procesijam namenjen (tudi) kip, ki bi slogovno sodil v ta čas in je zdaj nameščen na fasadi hiše na Gornjem trgu pri cerkvi sv. Morijana, saj ga je bilo očitno mogoče pritrčiti na držalo; po Steskovi domnevi naj bi bil nekdanj stal v kongregacijski dvorani.¹⁵⁴ Predstavlja Marijo Zmagovalko z Detetom, ta pa s suličastim križem zabada zmaja pod njenimi nogami; gre za tip, ki ga je bratovščina uvedla z grafiko iz 1726 in mu posledaj pred vsemi

Marija Zmagovalka, o k. 1730, Ljubljana, Gornji lig

¹⁴³ *Historia amma*, 1747, pp. 201–202; prim. *Historia amma*, 1744, p. 178; *Historia amma*, 1771, p. 411.

¹⁴⁴ Prim. *Diarium Ministri* 1/36r, fol. 870v, 8. dec. 1711; *Diarium Ministri* 1/38r, fol. 1158v, 7. dec. 1722; fol. 1172v, 7. dec. 1723; fol. 1373v–1374r, 4. m 7. dec. 1732; pum. Resman: Šentjakobska cerkev, str. 219.

¹⁴⁵ *Historia amma*, 1766, p. 385; prim. *Historia amma*, 1769, p. 403.

¹⁴⁶ *Historia amma*, 1735, p. 116.

¹⁴⁷ *Historia amma*, 1754, p. 283.

¹⁴⁸ *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 1117v, 11. dec. 1720.

¹⁴⁹ *Diarium Ministri* 1/38r, fol. 1217r, 11. febr. 1725.

¹⁵⁰ »J Utopiš, str. 113, 131, 134, 139, 143, 154, 209, 271, 325, 336, 349, 364. Procesijo na Rožnik je prvič organizirala leta 1633, od 1642. pa je prirejala tudi procesijo v Polje, kamor jo je najprej vodila latinska; prim. *Letopis*, str. 117, 158; *Diarium Ministri* 1/34r, fol. 382r, 2. jul. 1686; *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 1133r, 4. avg. 1721.

¹⁵¹ *Historia amma*, 1755, p. 291. Cilj procesije je bila podoba Kraljice miru v uršulinski cerkvi.

¹⁵² *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 882v, 2. jul. 1712.

¹⁵³ *Historia amma*, 1730, p. 79.

Steska: Brezmadežna, str. 69; Menaše. *Marija v slovenski umetnosti*, str. 123. Kip bi v sosednjo hišo na Gornjem trgu (v nekdanji Florijanski ul.) utegnil priti z Lrbergi, ki so bili njeni lastniki od 1791 do 1806., gl. Fabjančič: *Knjiga hiš* (za opozorilo na podatek se zahvaljujem kolegu dr. Urošu Lubju). Kip je v letih 2008–2009 restavrirala Katarina Furlan.

drugimi dajala prednost, kar je bil najbrž tudi povod za to kiparsko upodobitev. Iz popisa bratovščitiskega inventarja, navedenega v nadaljevanju, je vidno, da je v poznejših letih priskrbela poslikano nosilnico z Marijo v spremstvu angelov z Marijinim imenom. V popisu so navedene tudi (oljne) slike, od katerih pa se ni nobena ohranila in so tudi kar zadeva avtorstvo nepojasnjene. Domnevno naj bi se bila kongregacija z naročilom za sliko Brezmadežne (z dodanim motivom izbrisane dolga) obrnila na Kremser Sclimidta in naj bi bih zato z njo povezani tudi njegovi oz. njegovemu učencu pripisani lavirani perorisbi (iz Layerjeve zapuščine), ki jih hrani Ljubljanska Narodna galerija;¹⁵⁵ do realizacije naročila ni prišlo. Sliko Brezmadežne za šentjakovski veliki oltar (za novene) je že po ukinitvi jezuitskega reda in bratovščin, a nedvomno še iz njihovih duhovnih pobud, dal napraviti ljubljanski knjigovezec Heinrich Hohn.¹⁵⁶

Obsežnejša od kiparske in slikarske je ohranjena grafična ostalina; k tej sodijo podobice, članske diplome oz. spričevala in ilustrirani sezname umrlih članov. Kongregacija, ki jo je sestavljalo veliko priletnih mož,¹³⁷ je v prvi vrsti poskrbela za dostojne sezname pokojnih, okrašene z likom zavetnice. Tri primerke nam je v svoji zbirki ohranil Janez Vajkard Valvasor; gre za odtise dveh grafičnih plošč (ista plošča je bila po navadi v rabi več let),¹⁵⁸ na katerih je prevladovala likovna plat, saj so celo imena umrlih dejansko le dopolnilo ikonografsko dobro premišljeni figuralni in ornamentalni kompoziciji. Le-ta v prvem primeru, vrezanem leta 1670, kaže Brezmadežno z zemeljsko oblo, kačo in zrcalom kot značilnimi atributi, ki je hkrati Kraljica in Zavetnica s plaščem, pod katerim so našli zatočišče umrli člani, predstavljeni z imenom, poklicem oz. funkcijo in datumom smrti. Slednjo simbolizirata prizora v zgornjih kartušali: levo Smrt s koso

Johann Martin (vrezala delavnica Käsell): Brezmadežna, Janez Peter Gimbler (vrezal indrej Trost): Brezmadežna, 1670, Zagreb, Bibliotheca Metropolitana (T ZII, št. 66) 1679, Zagreb, Bibliotheca Metropolitana (T ZII, št. 65)

¹⁵⁵ Gre za »osnutka«, pravilneje posnetka Kremser Schmidtovih oljnih slik (v Linzu in St. Peter am Au), ki naj bi ju slikar poslal kongregaciji pred naročilom, gl. Menaše: *Marija v slovenski umetnosti*, str. 127–128, si. 71, 73; prim. Menaše: *Vojna podob*, str. 137.

¹⁵⁶ *Župnijska kronika I*, p. 76. Slika je leta 1936 »obnovila« domača slikarka Greta Wanisch, gl. *Župnijska kronika II*, p. 103.

¹⁵⁷ Prim. *Letopis*, str. 336.

¹⁵⁸ Ploščo iz leta 1670 so npr. uporabljali do 1678, 1679. so jo zamenjali z novo, to pa leta 1686 spet z drugo itd.

iti puščico na obrežju čaka na ladjo, ki pluje pod Marijino zvezdo (z vpisano črko M), desno je zgrabila gnezdo, iz katerega je k zvezdi poletela jata ptic.¹⁵⁹ Pod središčnim likom je v napisnem polju kratka molitev, s katero se člani zatekajo v varstvo Božje porodnice, levo in desno pa so v kartušali zapisane dolžnosti živili članov do umrlih, tj. molitve in mašne daritve. Grafiko je po risbi Johanna Martina vrezal eden od bratov Küssell, natisnil pa ljubljanski tiskar Janez Krstnik Mayr s prispevkom dobrotnic.¹⁶⁰ Valvasorjeva primerka sta iz let 1672—1673 in 1677—1678; pri slednjem je bila plošča že vidno obrabljena.¹⁶¹

Druga plošča je nastala leta 1679 v Valvasorjevi grafični delavnici na Bogenšperku,¹⁶² kjer jo je po risbi ljubljanskega slikarja Janeza Petra Gimblerja (od 1677 člana bratovščine) vrezal Andrej Trost.¹⁶³ Kompozicija je v osnovi podobna prvi, je pa bolj razgibana. Marija je tokrat brez zrcala, ima pa okrog glave venec zvezd ter ob straneh lilijo in vrtnico z imakulističnim namigom; prvo spremlja napis *AUchts Rainers*, drugo .1a/ *Dem Beflekhten 11 n-beflekhl*. Zapisu imen pokojnih zdaj ni več namenjen Marijin plašč, ampak odvitka zvitka, ki ju drži v rokah (v našem primeru brez imen, le letnico 1679 imata vrezano na spodnjih zavihkih), na minljivost pa aludirata Kronos s peščeno uro in koso, za katerim se dviga Resnica (*Die Wahrheit*) z napisom *Khombt Undtlich Jlerfir*, iti namizna ura z napisom *Jeder Zeil Recht*. Posvetilo vodstva kongregacije članom in dobrotnicam je zapisano v spodnji kartuši, ki jo obrobja bogat okvir z rogovoma izobilja.

Doslej ni znan noben odtisnjen primerek velike bakrene plošče, ki jo je kongregacija dobila v dar leta 1686. Letopisec poroča, da je bila primerna za katalog umrlih in je kazala Brezmadežno Devico kot zmagovalko nad vidnimi in nevidnimi sovražniki.¹⁶⁴ Kompozicija naj bi bila domnevno podobna Rubensovi Apokaliptični ženi iz ok. leta 1624.¹⁶⁵ Morda je bratovščina enak motiv dala upodobiti tudi na prapor iz črne svile, ki ga je kupila v istem

letu in je bil očitno namenjen za žalne slovesnosti.¹⁶⁶

V teku 18. stoletja je kongregacija naročila več grafičnih podob, da jih je na titularni praznik delila med člane, isti motiv pa je uporabljala tudi za članska potrdila. Leta 1726 je dala v Augsburgu vrezati grafiko z motivom Marije Zmagovalke, ki je odtlej povsem prevladal. Gre za t. i. previdni tip upodobitve, saj je kot dejanski zmagovalec prikazan Jezušček, ki iz Marijinega naročja zabada križ v zmajevo žrelo. Prizor dopolnjujeta motiva učlovečenja (Bog Oče nad Marijo pošilja Svetega Duha) in izbrisanega dolga (puto briše z zemeljske oble podobo izvirnega greha). Zelo verjetno so isto kompozicijo poslej uporabljali tudi za kataloge umrlih članov, saj so dali leta 1727 za ta namen natisniti šest tisoč izvodov augsburških podob (za

Marija Zmagovalka s prihorom »Izbrisan je dolg«, trafika Za kongregacijo Brezmadežnega spočetja, 1726 (SKL)

15) Ptvi prizor obtoka napis iz Jobove knjige *JESI 'S Meine tag sein Durchgängen wie ein Schiff. Job. 9*, drugega pa besedilo iz knjige Pregovorov *ÄL-IRL-1 If7i ein I ogel auß seinem Nest weicht. Prouerb. 27*.

160) Polnopravni člani jezuitskih Marijinih kongregacij so bili do srede 18. stoletja le moški; za status žensk, ki so dotlej praviloma imele vlogo dobrotnic, gl. Bizant: Marijine kongregacije, str. 140-141.

161) Zagreb, Bibliotheca Metropolitana, YZ 11, št. 66 in 67.

162) Zagreb, Bibliotheca Metropolitana, YZ 11, št. 65.

163) Lubej: Gimble Johann Peter, str. 273, z navedbo virov in literature.

Letopis, str. 350.

165) Menaše: *Marija v slovenski umetnosti*, str. 101.

166) *Letopis*, str. 349. Kongregacija je imela tudi procesijsko bandero, gl. *Letopis*, str. 352.

I- alentin Metzinger (vre-yal Jeremias Gottlob Kugendas),
Marija Zmagovalka, grafika in kongregacija
Brezmadežnega spočetja, 1750 (SKL)

Seiqax.ixaTIS • m; j. abaci

Marija Zmagovalka, grafika in kongregacija
Brezmadežnega spočetja, 1766 (SKL)

125 fl).¹⁶⁷ Novo varianto motiva Marije Zmagovalke je v naslonu na svojo oljno sliko v Velesovem (iz 1747) leta 1750 zasnoval Valentin Metzinger, vrezal pa jo je augsburški mojster Jeremias Gottlob Rugendas.¹⁶⁸ Brezmadežna, predstavljena sede, ima s stopalom na kačji glavi tokrat bolj poudarjeno vlogo, medtem ko Dete Jezus pomaga putu reševati kači iz žrela trak z značilnim imakulističnim citatom *Pro Omnibus non pro Te haec Lex. Bsth. XI I.*; prizor dopolnjujeta še Adam in Eva z jabolkom izvirnega greha.¹⁶⁹ Leta 1766 je bratovščina na Dunaju

naročila novo grafiko, ki v grobih obrisih posnema Metzingerjevo predlogo, a je po kvaliteti šibkejša.¹⁷⁰ jezuitski letopisec jo sicer označuje za lepo delo.¹⁷¹

Iz popisa inventarja bratovščine Brezmadežnega spočetja, ki ga je posebna komisija sestavila ob razpustu jezuitov leta 1773, je razvidno, da je v tem času imela 29 fl 15 kr gotovine hi 500 fl naloženih pri dežeh. Skrbno je vodila knjigovodstvo, saj je imela blagajniško knjigo prihodkov in izdatkov ter fascikel plačanih računov, v drugem fasciklu pa je hranila svoje privilegije hi histrucije. Imela je tri pečatnike, velikega in dva majhna. Od srebrnih predmetov so v seznamu navedeni: srebrno okovje

¹⁶⁷ *Hi.storia amma*, 1727, p. 54.

¹⁶⁸ *Hi.storia amma*, 1750, p. 240, ko so na titulami praznik grafiko razdelili med številne člane. Za grafiko se v literaturi navajata letnici 1750 in 1749, slednja zgolj zaradi napačnega sekundarnega zapisa na poškodovani primerek *i/*. Narodnega muzeja Slovenije, gl. Menaše: *Vojna podob*, str. 145.

¹⁶⁹ Menaše: *Marija v slovenski umetnosti*, str. 122–124; Cevc: *X alentin Metzinger*, str. 304–307, št. G 2, G 3; First: *Carlo Maratta*, str. 34, 35, 36, 201. Večjo grafiko hrani Narodni muzej Slovenije, manjšo pa Semeniška knjižnica; prim.

Hi.storia amma, 1760, p. 324, ko je kongregacija izdala več članskih diplom oz. spričeval.

¹⁷⁰ Prim. Menaše: *Marija v slovenski umetnosti*, str. 123; Cevc, I alentin Metzinger, str. 304, št. G 2; First, *Carlo Maratta*, str. 34, 35, 202. Poleg izvoda v Narodni galeriji obstaja še izvod v Semeniški knjižnici.

¹⁷¹ *Hi.storia amma*, 1766, p. 385, ko je kongregacija grafiko razdelila okoli petsto članom.

na zastavi iz rdečega žameta, šest velikih srebrnih svečnikov, dva majhna srčasta svečnika, velik Križani augsburškega dela in en majhen srebrn kip Naše ljube Gospe z Detetom Jezusom, dva pozlačena srebrna mašna vrčka s pladnjem, s srebrom okovan bratovščinski album oz. katalog in dva pozlačena srebrna prstana za okras Marijinega kipa. V rubriki drugih kovinskih izdelkov so vpisani posrebren medeninast Križani, šest posrebrenih medeninastih oltarnih svečnikov, majhen medeninast ročni svečnik, nova in stara bakrena plošča z večjo Marijino podobo ter nova in stara manjša bakrena plošča za spričevala (*testimonium*), posrebrena medeninasta kadilnica, s kamni okrašen pozlačen medeninast Križani, kovinski kropilni kotliček, osem visečih pločevinastih svečnikov, šest podstavkov za laterne (bakle) in dva posrebrena viseča svečnika z velikim izveskom.

Seznam tekstilij in okrasja našteva oblačila za Marijin kip, in sicer obleko iz belega damasta, s cveticami okrašeno belo obleko z zlatimi čipkami in z zlatimi čipkami obrobljeni modri plašč iz tafta, h kateremu sta sodila še zelen oprsnik in s kamni okrašen naprsni nakit, pa dva oprsnika z okrasnimi čipkami, umetne lase, platnen pas, križec iz bele pločevine, uhana s kamenčki, dve pozlačeni leseni žezli, cvetlični grmiček, več različnih kamenčkov za okras poprsja in glave ter križ iz cvetic.¹⁷² Potem so naštet še: osem oblek iz modrega sukna za nosače Marijinega kipa in dve enaki za zastavonoši, h katerim je sodilo deset rdečih suknenih pasov, šest plaščev iz rdečega holandskega sukna z zlatimi našivki za nosilce latern, dva plašča iz navadnega sukna za ministrante pri mesečnih mašah in dva iz črnega sukna, šest ministrantskih oblek iz rdečega blaga s srebrnimi čipkami, dve podobni z navadnimi čipkami in dve iz črnega blaga, ena z belimi in druga z rumenimi našivki, štirje modri prti za cerkvene klopi, modra polsvilena preproga in podobna preproga za bratovščinsko mizo, baldahin s krili iz rumene svile, mrtvaški prt s črnimi in rumenimi obšivki ter dva stara prta, večji in manjši velum iz bele svile, dva para usnjenih rokavic za zastavonoši, z zlatom in resicami obšita zastava iz črnega žameta s sliko in sijem, stara zastava, zelen prt za mizo predsedstva, prtič za delitev mašnih darov (v denarju), več roketov, prtov ipd.

Seznam lesenih predmetov se začneja s starim lesenim Marijinim kipom, potem sledijo miza in klečalnik za procesijo sv. Rešnjega telesa, viseč svečnik s štirimi svečami, poslikan oder oz. nosilnica z novim Marijinim kipom in štirimi pozlačenimi angeli z Marijinim imenom, posrebren lesen Marijin kip, ki so ga uporabljali ob smrti članov, šest oltarnih svečnikov, črna skrinjica za imena članov, miza za običajne shode, deset naslanjačev iz rdečega usnja in eden, prevlečen s črnim usnjem, tri lesene skrinjice za darovanje, osem velikih in triindvajset manjših podstavkov za bakle, dve poslikani skrinjici za volitev rektorja, pisalno orodje, pet zelenih cvetličnih lončkov in dva poslikana brez grmičkov, dva nova s pozlačenimi obročki in šopki ter dva večja za oltar za telovsko procesijo, dva majhna stola s črnim usnjem, mizica in peščena ura. Sledijo še drugi predmeti, in sicer v zlat okvir vstavljena bula z odpustki za titularni praznik bratovščine, osem starih slik za pogrebne slovesnosti, kongregacijska slika za avditorij, antependij za oltar, dva velika in dva majhna zelena rožna grmička, podstavek z jermenji za pritrditev Marijinega kipa na mrtvaški oder, neuokvirjena slika Naše ljube Gospe z napisom *Ecce ancilla Domini*, slika Marije z Detetom v črnem okvirju, skrinjica z zlatarsko tehtnico in še nekaj manjših pripomočkov.

Seznam knjig je precej dolg, obsega pa razne priročnike, pridige, marijansko in teološko literaturo, Sveto pismo itd., poleg tega pa še staro računsko knjigo, stari in novi diarij, knjigo za vpis članov, dve knjigi za sprejem članov, knjigo za vpis dobrotnikov in knjigo dobrotnic. V zalogi so imeli tudi nekaj sto grafičnih podobnic za naslovni praznik kongregacije.¹⁷³ Na videz sicer dolgočasen seznam predmetov, ki pa pred nami plastično zažive, ko si jih predstavljamo v njihovi funkciji, denimo na oltarju, pri slovesni liturgiji v soju sveč in prosojnih meglicah kadila, v procesijah, ki se vijejo po mestnih ulicah in po stezah k Marijinim svetiščem, pri shodih in sprejemu novih članov, pri mrliških obredih in slovesu od sobratov. Redke ostaline kažejo, da so si kongreganisti želeli kvalitetnih izdelkov.¹⁷⁴

¹⁷² lino od dragocenih oblek za Marijin kip je daroval neimenovani član kongregacije leta 1729, gl. *Historia amtua*, 1729, p. 68.

¹⁷³ ARS, AS 7, š. 231, *Inventarium der teutschen unbefleckten Empfängniß Bruderschaft*. Popis ni datiran. Inventar so podpisali Leopold Schwab pl. Liechtenberg in Johann Baptista pl. Nemizhoffen kot komisarja ter Franz Ilradetzky in Leopold Wisner kot zapisnikarja.

¹⁷⁴ Nemška bratovščina je cerkvi prepustila šest velikih svečnikov, potem pa spet zahtevala pravico do njih; prelili so jih po požaru, ki je zajel kolegij in cerkev, gl. *Župnijska kronika I*, p. 77.

Nižja oz. mala latinska kongregacija Kraljice angelov

Nižja oz. mala latinska kongregacija Kraljice angelov je združevala učence nižjih razredov; ustanovljena je bila leta 1640, ko se je odcepila od matične, tj. velike latinske kongregacije (ta je s tem postala tridelna).¹⁷³ Ze 1642 poročajo anali o njenem vnetem delovanju.¹⁷⁶ Svoj glavni, titularni praznik je obhajala 8. septembra, na dan Marijinega rojstva (mali šmaren), sekundarnega pa 25. marca, na dan Marijinega oznanjenja (šmaren v postu).¹⁷⁷ Z leti je množila inventar, ki ga je potrebovala za slovesne obrede in procesije. Pridobivala ga je sicer redkimi nakupi, pa tudi darovi dobrotnikov (1644. je npr. dobila v dar zlat prstan z verižico).¹⁷⁸

^11110incamaftrirbL
 M . D C X L
 <5ocietatirIESVG
 uJacfa &tiefcunck
 S O D A L I T A T I S
 . D I V I S I O ,
 Crelto ct Confinuato
 °l?rtio GrtuTarthC
 nio f
 CnibTiiuio
 N A T ^ R E G j m A N .
 odommGiiiocfiu,
 (^MPCFRCSO<(alitaty 'IVWf
 , 9TJXWM ,,
 Oepantič (;rmatk/ci om~

*Ustanovitev kongregacije Kraljice angelov, folij v malrikiiU
 matične konmmčie Marijinega vnebovžetja, 1640
 (IRS,.IS 1073, II/ 51 r)*

¹⁷⁵ *Letopis*, str. 126, 132-133.

¹⁷⁶ *Letopis*, str. 126, 133.

¹⁷⁷ Prim. *Diariim Ministri* 1/37r, fol. 899r, 24. marec 1713.

¹⁷⁸ *Letopis*, str. 144.

Leta 1648 je za procesije kupila lepo pozlačeno nosilnico z Marijo v zibelki, obdano z nekaj figurami angelov in klečečimi kongreganisti.¹⁷⁹ Pridobila je tudi drugo sijajno opravo, s katero je na svoj zavetni praznik leta 1649 pritegnila pozornost navzočih.¹⁸⁰ Leta 1686 se je njena oprema pomnožila z 210 fl vrednim pozlačenim srebrnim kipom bratovščinske zavetnice novorojene Device Marije, ki se je kot zarja dvigala iz zibelke.¹⁸¹ Z lepimi simboli in ikonografskimi napisi, ki jih je izdelala za veliki oltar, se je kongregacija v tem letu pridružila tudi proslavi zmage pri Budimu.¹⁸²

Tako kot druge kongregacije je tudi mala za svoje praznike veliki oltar spremenila v provizoričen teater in z zastori praznično odela vse stene v cerkvi.¹⁸³ Konkretno podatke o tem v virih bolj redkoma najdemo, tako npr. za Marijino oznanjenje leta 1710, ko zapisovalec poroča, da je kongregacija okrasila veliki oltar z bratovščinskim kipom in drugim aparatom, prezbiterij in ladjo pa zastrla s tapetami.¹⁸⁴ Leta 1711 so na oltarju (spet) prižgali mnogo sveč (čeprav so zaradi isker predstavljale nevarnost za cerkev) in namestili bratovščinsko podobo, ves drug okras pa jim je dala na voljo cerkev.¹⁸⁵ V naslednjem letu so na oltar postavili sliko in kip Kraljice angelov, vmes pa šest s kovino prevezanili umetnih šopkov cvetja in le štiriindvajset sveč.¹⁸⁶ Ker je bilo praznovanje povezano tudi s procesijo, so v cerkvi pripravili nosilnico s Kraljico angelov pod baldaliinom, kot lahko izvemo iz dnevniških zapiskov iz leta 1712.¹⁸⁷ Leta 1713 so za mali šmaren prvič uporabili novi baldaliin z zelenimi cvetlicami na beli podlagi.¹⁸⁸ Mladostno svežo zeleno-belo barvno kombinacijo so nato izbrali tudi za zastore, s katerimi so leta 1720

¹⁷⁹ *Letopis*, str. 161.

¹⁸⁰ *Letopis*, str. 164.

¹⁸¹ *L. etopis*, str. 351.

¹⁸² *Letopis*, str. 345. Leta 1686 so za zmago pri Budimu pripravili zahvalno procesijo, ki so se je mdr. udeležile tudi vse kongregacije, vsaka s svojim kipom in banderom, gl. *Letopis*, str. 352.

¹⁸³ O okrasevanju cerkve in oltarja za titularni praznik govore zlasti zapiski v diarijih, prim. *Diariim Ministri* 1/38r, fol. 1195r, 8. sept. 1724. Pred »aranžiranjem« velikega oltarja za praznik Marijinega oznanjenja so morali, kadar je tako naneslo, sneti sliko Križanega in drugo okrasje bratovščine Kristusovega smrtnega boja, ki je praznovala pred njimi; prim. *Diariim Ministri* 1/37r, fol. 1124v, 24. marec 1721; *Diariim Ministri* 1/38r, fol. 1147v, 23. marec 1722.

¹⁸⁴ *Diariim Ministri* 1/36r, fol. 835v, 24. marec 1710.

¹⁸⁵ *Diariim Ministri* 1/36r, fol. 865r, 8. sept. 1711.

¹⁸⁶ *Diariim Ministri* 1/37r, fol. 887r, 7. sept. 1712.

¹⁸⁷ *Diariim Ministri* 1/37r, fol. 887r, 4. sept. 1712.

¹⁸⁸ *Diariim Ministri* 1/37r, fol. 908r, 7. sept. 1713.

okrasili stene,¹⁸⁹ leta 1722 pa so dali napraviti še pregrinjalo iz bele in zelene svile za veliki oltar in dokupili nekaj zaves iz enakega blaga za stene.¹⁹⁰ Za Marijino oznanjenje leta 1725 so zaradi sovпада z velikonočnimi prazniki zunanje praznovanje prenesli na ponedeljek po beli nedelji; ker je bila cerkev okrašena še od velike noči, je bratovščina izpostavila pod baldahinom samo sliko Oznanjenja, na menzo pa razpostavila dvanajst svečnikov.¹⁹¹ Leta 1734 so za 117 £1 kupili nove rdeče plašče s srebrnimi resicami,¹⁹² 1744, ko so svoj okras povečali za več kot 500 fl, pa še šest izjemno lepili ogrinjal za baklonosce.¹⁹³ Za oltarni okras so 1746 priskrbeli štiri lepe cvetlične šopke in dve umetniško izrezljani pozlačeni piramidi z lučmi za razsvetlitev.¹⁹⁴ Piramide so očitno postale priljubljen rekvizit, saj so 1748 dokupili še dve posrebreni in pozlačeni skupaj z »ljubko« izrezljanim, v spodnjem delu marmoriranim in posrebrenim prenosnim tabernakljem za oltar, ki so ga postavljali za procesijo sv. Rešnjega telesa; skupaj s prenovljenimi kipi štirih jezuitskih svetnikov so nove pridobitve veljale 100 fl.¹⁹⁵ Pisni viri so leta 1750 zabeležili nakup dveh črnih plaščev in srebrnega pečatnika z izrezljanim držalom,¹⁹⁶ 1768. obnovo obrabljene opreme in nakup šestih rdečih ogrinjal s srebrnimi resicami,¹⁹⁷ 1769. pa natis knjižice o izbiri življenjskega stanu za darilo članom.¹⁹⁸

Med pridobitvami kaže posebej opozoriti na umetniško izdelano sliko bratovščinske zavetnice za krasitev velikega oltarja, ki jo je mala Marijina kongregacija dobila hkrati z matično kongregacijo; za titularni praznik leta 1736 jo je z vsem pripadajočim okrasjem prvič izpostavila na oltarju.¹⁹⁹ Pozneje, leta 1745, je po besedah kronista mnogo pridobila z ljubkostjo novega oltarja, ki so ga postavili v marijanski dvorani, da bi spodbujal pobožnost kongreganistov.²⁰⁰ Kot je vidno iz virov, so se

kongreganisti zbirali v malem avditoriju,²⁰¹ od leta 1766 pa na prostoru, ki je bil določen za njene shode in ga seznam inventarja lokalizira v »tretjo šolo«. V njem so 1766 postavili nov lesen oltar, ki je bil po okusu časa belo pobarvan in pozlačen.²⁰²

Po razpustu jezuitov je bil 4. oktobra 1773 komisijsko popisani tudi inventar nižje latinske kongregacije.²⁰³ Razmeroma obsežen seznam se začne s predmeti, ki jih je v svoji sobi imel voditelj bratovščine Jakob Knaver. Obsega pregrinjalo za mizo vodstva, skrinjo s policami, potrdilna pisma, obrazec izpovedi vere in obljub, bratovščinski album, pečat in klavirce, razne pogodbe in avtentike, ostenzorija z relikvijami sv. Stanislava in Alojzija, tehtnico za denar, gotovino (59 fl 41 kr) in obligacije (50 fl) ter nekaj knjig, mdr. bratovščinski molitvenik, navodila za izbiro življenjskega stanu, pridige, razno marijansko literaturo idr. Posebej so hranili šest rdečih plaščev s srebrnimi trakovi, dve zastavi, prt in antependij, črn prt in sliko Križanega za eksercicije, štiri kipe, dve piramidi, Marijin kip za kongregacijske maše, osem podstavkov, oblačilo za zastavonošo, mizo za predsedstvo, štiri svečnike, svileno rutico za mesečne obrede, nekaj usnjenih stolov in pult za ekshortacije. Križanega iz srebra je imel pri sebi voditelj, leseni oder za oltar, ki so ga uporabljali za procesijo sv. Rešnjega telesa, je imel v domači hrambi Zergollern, kongregacijski oltar pa je stal v t. i. tretji šoli. Bratovščina je imela še svoj lastninski delež pri poslikanih zastorih iz dvo-nitnika, ki so bili sicer popisani pri višji latinski kongregaciji. Iz popisa inventarja jezuitske cerkve pa je vidno, da sta bila njena last tudi dva oltarčka s črnimi stebriči.²⁰⁴ Svoj prostor je imela kongregacija v kolegiju v sobi št. 14, ki je bila opremljena s pisalno mizo, knjižno omaro, skrinjo, kanapejem ter rumenima zavesama pri vratih in oknu.²⁰⁵

Zal se v arhivskih dokumentih navedeni predmeti male kongregacije niso ohranili, celo bratovščinska matrikula ne, so pa imena njenih članov večidel zapisana v matični, in sicer ob prestopu iz

¹⁸⁹ *Diarium Ministri* I/37r, fol. 1095r, 24. marec 1720; fol. 1108r, 6. sept. 1720

¹⁹⁰ *Historia annua*, 1722, p. 5; *Diarium Ministri* I/38r, fol. 1147v, 23. marec 1722.

¹⁹¹ *Diarium Ministri* I/38r, fol. 1226r, 9. april 1725. Pozneje je bratovščina osem svojih svečnikov podarila cerkvi s pogojem, da jih dobi na voljo za svoja praznika, gl. *Diarium Ministri* I/40r, fol. 11511, 3. jun. 1758.

¹⁹² *Historia annua*, 1734, p. 108.

¹⁹³ *Historia annua*, 1744, p. 178.

¹⁹⁴ *Historia annua*, 1746, p. 195.

¹⁹⁵ *Historia annua*, 1748, p. 210.

¹⁹⁶ *Historia annua*, 1750, p. 240.

¹⁹⁷ *Historia annua*, 1768, p. 397.

¹⁹⁸ *Historia annua*, 1769, p. 403.

¹⁹⁹ *Historia annua*, 1736, p. 125.

²⁰⁰ *Historia annua*, 1745, p. 186.

²⁰¹ p.r.j.m. *Diarium Ministri* I/511, fol. 887r, 4. sept. 1712.

²⁰² *Historia annua*, 1766, p. 385.

²⁰³ ARS, AS 7, šk. 231, *Inventarium der kleinen Studenten Congregation gehörigen Corporum*. Inventar so podpisali I-eopold Schwab, pl. Liechtenberg, in Johann Baptista, pl. Nemizhoffen, kot komisarja ter Franz Ilradezky in J.eopold Wiser kot zapisnikarja. Iste podpisnike najdemo tudi pri vseh drugih inventarjih ljubljanskih jezuitskih kongregacij in redovne cerkve.

²⁰⁴ ARS, AS 7, šk. 231, *Inventarium der Kirchen Gerätschaften S.ti Jacobi Laybach*, nedatiran.

²⁰⁵ ARS, AS 7, šk. 231, *Inventarium und Ikespective Schät^ IJbell aller in den vorhin gewesten Collegio Laybach vorgefundenen Corporum*, nedatiran; prim. Lavrič: likovna oprema, str. 78.

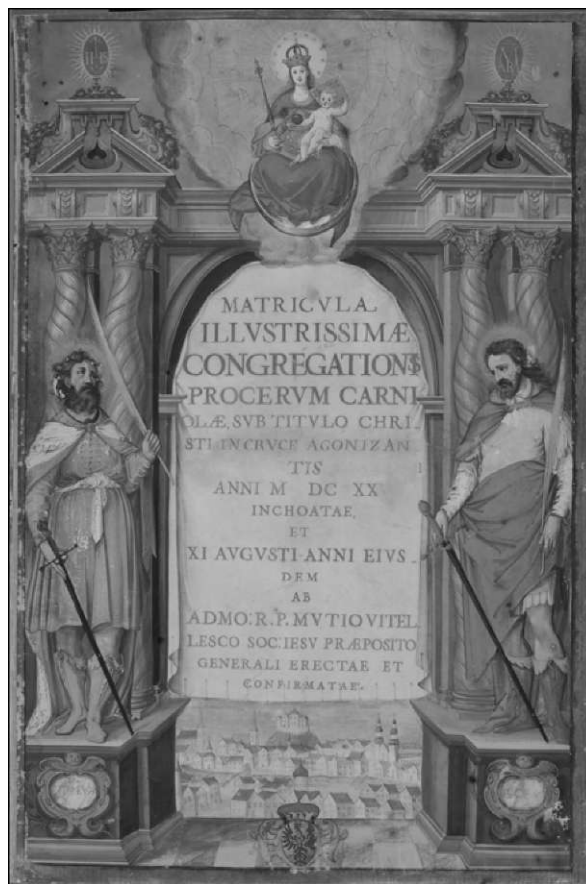
male v veliko kongregacijo, s kaligrafsko izpisano naslovnico pa je v njej zaznamovana tudi ustanovitev oz. odcepitev male od velike.

Kongregacija Kristusovega smrtnega boja oz. na križu umirajočega Kristusa

Leta 1627 so kranjski odličniki v kolegiju ustanovili svojo vejo kongregacije z imenom »Kristusa, v evliaristiji zmagovitega«, a ta je zaradi raznili nasprotovanj, še zlasti stolnične bratovščine sv. Rešnjega telesa, ki bi ji jezuitska lahko predstavljala premočno konkurenco, v nekaj letih ugasnila.²⁰⁶ Pozneje, leta 1660, je v kolegiju zaživela bratovščina »Kristusovega smrtnega boja na križu«, ki pa ni imela zgolj plemiških članov, ampak je združevala ljudi vseh stanov in obeh spolov ter je sčasoma postala med vsemi najbolj množična.²⁰⁷ Da sta bili obe kongregaciji, ki ju je dosedanje zgodovinske obravnavale posamezno, v resnici med seboj povezani oz. da je druga nadaljevanje prve, razkriva matrikula z naslovom Kristusovega smrtnega boja.

Omenjena matrikula je fragmentarno ohranjena: obsega le frontispic ter enaindvajset nevezanih pergamentnih folijev z grbi odličnikov.²⁰⁸ Naslov *Metriculæ illustrissimæ congregationis procerum Carniolæ sub titulo Christi in cenece agonyantis*, ki v nadaljevanju postavlja začetek bratovščine v leto 1620, je bil, kakor je mogoče razbrati iz sledov popravkov, v izvirniku zapisan drugače. Delno še zaznavna rimska sedmica kaže, da je bila prvotna letnica 1627; ta dejansko ustreza prvi, plemiški evliaristični kongregaciji, katere naslov so potem priredili za njeno naslednico, tj. pasijonsko kongregacijo, ne da bi v skladu s tem pravilno korigirali tudi letnico njene ustanovitve. Naslovna ilustracija nima prave vsebinske povezave z imenom kongregacije, saj na oltarni arhitekturi podobnem odru nastopajo le Marija z Detetom v naročju kot Kraljica ponižnosti²⁰⁹

ter zavetnika Kranjske sv. Primož in Lelician, ki obstopata Ljubljano kot metropolo, prikazano v spodnjem delu prizorišča, in aludirata na deželo ter stan članov evliaristične bratovščine. Le-ta se je s priredbo naslova tako rekoč prelevila v svojo naslednico, na katero pa se neposredno nanaša neka druga, neiluminirana vpisna knjiga, ki v današnjem stanju obsega triindvajset pergamentnih listov s številnimi vpisi članov in članic od leta 1660 dalje.²¹⁰ Da je prva, evliaristična kongregacija, ki je formalno očitno obstajala tudi še po letu 1633, ko naj bi

Frontispic malrikiik kongregacije Kristusovega smrtnega boja, ok. 1627 (IRS, 'f 1073, iij53r)

²⁰⁶ *Letopis*, str. 100, 107-109, 113. Leta 1628, ko so se pripravljali na procesijo sv. Rešnjega telesa, je vodstvo bratovščine kupilo nebo, pluvial in dalmatiki, vendar je škof Iren procesiji nasprotoval. V postu so postavili odrček s svetilkami, razporejenimi v obliki monštrance. Kongregacija je začasno obmirovala leta 1630, 1633 pa je že skoraj ugasnila.

Letopis, str. 211, 223, 244, 253, 301. Na tiho nedeljo 1660 je bilo vpisanih v album 2.000 članov,

²⁰⁸ Fragmente matrikule hrani ARS, AS 1073, II/53r; prim. Rozman: Katalog razstavljenih del, str. 148-149, št. 92-109; Dolinar: Gradivo, str. 22, št. 15; Dolinar, Kološa, Trpin: *Rokopisi*, str. 38-39, št. 40, si. na str. 33 in 37; Menaše: *Marija v slovenski umetnosti*, str. 113; Javrič: Svetniški zavetniki, str. 61.

²⁰⁹ Prjpn. Menaše: *Marija v slovenski umetnosti*, str. 113, si. 50.

Upodobitev Marije morda hote vzpostavlja povezavo z jezuitskimi marijanskimi kongregacijami, zlasti z matično, tj. Marijinega vnebovzetja.

²¹⁰ Fragmente matrikule hrani ARS, AS 1073, II/54r. V seznam je vpisana kot bratovščinski zapisnik neke pobožne bratovščine v Ljubljani, podaril pa jo je grof Gaston Pottickh pl. Pettenege leta 1918; prim. Dolinar: *Das Jesuitenkolleg*, str. 211. Člani so vpisani ločeno po spolu in stanu: posebej redovniki in redovnice, plemiči in plemkinje ter meščani in meščanke. Zadnji vpisi segajo v leta 1760, 1761 in 1776. Med prvimi člani srečamo rezbarja Jurija Skamosa, gl. Javrič: *I loga ljubljanskega Skopa Tomaža Hrena*, str. 230,413.

I- 'pisni lisi j (grbom Franca Serapha Dielrichsleina, 1628 (IRS, -iS 1073,11/33)

I pisni lisi z grbom cesarja Leopolda I, 1660 (ARS, - IS 1073,11/33)

I pisni lisi % grbom Aniona Jozefa .iuerspaga (ARS, AS /073,11/33)

I pisni lisi z vrhom Janina Aniona Jozefa Byrnberzi (IRS, -IS /073,11/33)

I-pisni listi v grbom Janeza Sigfrida Eggenberga, 1679
(IRS, IS 1073, II/53)

I-pisni listi v grbom novomeškega prosta Žiga Krištofa Ilerbersteina in drugih cerkvenih prelatov
(ARS, AS 1073,11/53)

bila sicer prenehala delovati, po treh desetletjih prešla v drugo, pasijonsko, in se z njo dejansko poistovetila, kažejo ne nazadnje tudi sami vpisni listi iluminirane matrikule, saj izvirajo iz obeh obdobj.

Na folijih iz prvega obdobja kot člani z umetniško naslikanimi grbi in spremljajočim dekorjem nastopajo: cesar Ferdinand II. (1629), madžarski in češki kralj Ferdinand (pozneje vpisan tudi kot cesar Ferdinand III.) z bratom nadvojvodom Leopoldom Viljemom in sestrama nadvojvodinjama Marijo Ano in Cecilijo Renato (1630), olomuški škof kardinal Franz Seraph Dietrichstein (1628), praški nadškof kardinal Ernst Adalbert Harrach (1629), dunajski škof kardinal Melchior Klesl (1629), kardinal in izredni papeški nuncij na Dunaju Giovanni Battista Pallotta (1630), knez Ulrich Eggenberg (1637) in Janez Herbart Ivacijanar grof Ivazenstein (1656), v drugem pa: cesar Leopold I. (1660), Eberhard Leopold Ursini grof Blagaj (1666), Anton Jožef Auersperg z Jožefo Antonijo rojeno Iveiserstein, Leopold Jožef Ivacijanar grof Ivazenstein z

Marijo Felicito, roj. Herberstein in Jožefo Alojzijo Ivacijanar, knez Janez Anton Jožef Eggenberg z Marijo Sarloto, roj. Sternberg, Janez Sigfrid Eggenberg z Eleonoro Marijo Rozalijo (1679), kardinal Leopold Ivolonitsch, ljubljanski škofje Jožef Rabatta (1666), Viljem Leslie (1721) in Ferdinand Ivuenburg (1704)²¹¹ ter skupina cerkvenih prelatov, in sicer novomeški prošt Žiga Krištof Ilerberstein (1680), stiška opata Maksimilijan Mottocli (1678) in Ludvik baron Ramschliussl, kostanjeviški opat Janez Plantarič, prior žičke kartuzije Jurij Hafner, ljubljanski prošt Oktavij Bucelleni, celjski arliidiakon opat Bernard Maurisperg in goriški arliidiakon opat Janez Krstnik Križaj. Dragocene iluminacije so delo več rok, avtorstva pa še ni bilo mogoče zanesljivo opredeliti.

Potem ko je bila bratovščina leta 1660 preoblikovana, je hitro napredovala. Čez dve leti je štela že 5000 članov, s svojo očitno pobožnostjo pa

²¹¹ Škofovske grbe je objavil Volčjak: Grbi ljubljanskih škofov, str. 139, 144, 151.

je pridobivala tudi dobrotnike, ki so jo podpirali.²¹² Leta 1666 letopisec spet poroča o njenem velikem porastu; pridruževala so se ji tudi osebe odličnega stanu²¹³ in poleg Kranjcev še posamezniki iz drugili dežel.²¹⁴ Njen ugled je bil tolikšen, da je bilo v mestu in sosesčini komajda najti osebo, ki bi si ne želela vpisati v bratovščinsko knjigo.²¹⁵ Leta 1682 so se na titularni praznik prišli vpisat ljudje iz daljnih krajev, tako da se ji je v tem letu pridružilo 700 novih članov, skupno število članov od 1660 dalje pa naj bi po zatrdilu letopisca že tedaj doseglo kar 50.000.²¹⁶ Bratovščina, ustanovljena za pomoč in podporo jezuitskim cerkvam,²¹⁷ je bila torej zelo popularna in je prav z množičnostjo dosegala svoj namen. Shode z nemško in slovensko pridigo ter običajne molitve je imela v cerkvi,²¹⁸ delovala pa je tako kakor druge bratovščine s tem imenom.²¹⁹ Zelo slovesno, ob navalu plemstva in ljudstva od blizu in daleč, je obhajala naslovni praznik na peto postno, t. i. tiho nedeljo, ob kvatrnih dneh pa je opravljala molitve za umrle člane.²²⁰

S podporo deželnega glavarja Volta Engelberta Auersperga je bratovščina leta 1670 dala natisniti priročnik. Dobila je tudi novo okrasje,²²¹ leta 1673, ko je iz volila baronice Barbare Kacijanar prejela 1000 fl,²²² pa še mašni plašč iz črne svile s srebrnimi resicami in lepa oblačila, s katerimi so ob kvatrnih dneli odevali kip Žalostne Matere Božje (pod križem).²²³ Nato je 1674. s svojimi sredstvi kupila monštranco za 82 fl,²²⁴ 1678. je pridobila šest podob Gospodovega trpljenja in drugo okrasje (za 100 kron),²²⁵ 1679. pa je z bratovščitiskim denarjem kupila svilene zastore za ok. 300 fl in pridobila iz srebra izdelanega Križanega s podstavkom v vrednosti ok. 500 tolarjev.²²⁶ Zadnji podatek

Križ t p/s podstavkom in aplikacijami i-y polnega 17. stoletja, Ljubljana, cerkev sv. Jakoba

bi morda lahko povezali s križem, ki zdaj stoji na empori šentjakobske cerkve; ima sicer novejši korpus, originalne pa so kovinske aplikacije in rezljani podstavek, ki kažejo značilnosti tega časa. Kongreganisti so do združbe večkrat izkazali svojo radosrdnost; tako so ji leta 1682 podarili dva mašna plašča iz dragocene tkanine in svileno blago za katarfalk, ki so ga uporabljali za kvatrne dni, mrtvaško bandero iz črne svile s srebrnimi resicami in svilenimi cvetličnimi vzorci ter nekoliko posebno oblikovanim drogom in bandero iz zlate tkanine s cvetlicami in zlatimi resicami z zelo lepim drogom.²²⁷ Leta 1683 je z volili in darili pridobila kar 500 fl.²²⁸

²¹² *Letopis*, str. 223.

²¹³ Poleg članov iz vseh stanov je leta 1679 imela vpisani tudi dve knežji osebi, gl. *Letopis*, str. 301.

²¹⁴ *Letopis*, str. 244.

²¹⁵ Prim. *Letopis*, str. 267, podatek za leto 1673.

²¹⁶ *Letopis*, str. 318-319. Poročila o številu članov se med seboj precej razlikujejo, zato se zdi mogoče, da je prišlo tudi do napak v zapisih letopiscev; prim. *Letopis*, str. 325, 335, 349, 362-363.

²¹⁷ *Letopis*, str. 335.

²¹⁸ Pum. *Letopis*, str. 253, 267, 349.

²¹⁹ *Letopis*, str. 253. Leta 1669 so bratovščino z enakim naslovom ustanovili tudi v Pleterjah, prim. *Letopis*, str. 261.

²²⁰ Prim. *Letopis*, str. 335; *Historia amma*, 1768, p. 397.

²²¹ *Letopis*, str. 256.

²²² *Letopis*, str. 271.

²²³ *Letopis*, str. 267.

²²⁴ *Letopis*, str. 276.

²²⁵ *Letopis*, str. 297.

²²⁶ *Letopis*, str. 301.

²²⁷ *Letopis*, str. 318-319.

²²⁸ *Letopis*, str. 325.

Posebno skrb je posvečala paramentom: leta 1686 je naročila opremo vijolične barve s cvetličnim okrasjem in celoten ornat za veliki oltar iz vijolične svile, okrašene s cveticami iz zlatih in srebrnih niti, tj. dve kazuh, velum, štiri dalmatike, pluvial in antependij (podobne antependije so potem dah izdelali še za vse stranske oltarje). Za svečanosti je kupila srebrn kip Žalostne Matere Božje v vrednosti 536 fl (neimenovani kongreganist je prispeval 200 fl),²²⁹ leta 1691 pa je dobila še srebrn križ v vrednosti ok. 493 fl, šest lepih svečnikov, tabernakeljski šotor z zlatimi in srebrnimi našitki, posrebrene oltarčke, vezen mašni plašč in antependij, to vse pa je stalo 1.300 fl.²³⁰ Potem je leta 1721 kupila tabernakelj oz. šotor, ki ga je uporabljala na svojem oltarju.²³¹ Leta 1723 je dala naslikati lepo podobo, ki je predstavljala »namen in cilj kongregacije« in je bila morda predloga za poznejšo grafiko. Prenoviti je dala štirinajst svečnikov, dve svetilki, večji in manjši kip Žalostne Matere Božje, stari tabernakelj in več alb (za dela je plačala skoraj 100 fl).²³² Prejela je tudi več daril, tako npr. leta 1724 obleko iz damasta za Žalostno Mater Božjo in prt,²³³ 1728. zlat prstan, 1738. je neka gospa poskrbela za dragoceno olepšavo monštrance, druga pa za obnovo Križanega in novo obleko za Marijin kip.²³⁴ Pomembna pridobitev v letu 1733 sta bila dva pozlačena bakrena umetniško izdelana svečnika, ki so ju uporabljal ob izpostavljanju sv. Rešnjega telesa v javno čiščenje; imela sta obhko vaze, iz katere so se, kot držalo za sveče, dvigale tri zlate lilije.²³⁵ Mnogo okrasja je bratovščina pridobila leta 1749,²³⁶ 1773. pa je za 1.600 fl kupila špalir za vso cerkev.²³⁷

Kongregacija je za svoje potrebe spremenila v kapeh prostora ob stranskih vhodih v cerkev. Novozgrajeno kapelo sv. Križa je leta 1678 okrasila s štukaturo in privilegiranim oltarjem; po pričevanju kronista je močno ugajala vsem stanovom, stroški zanjo pa so znašali sto zlatnikov.²³⁸ Podobno je kmalu zatem, in sicer leta 1681, ko se je zaradi radodarnosti dobrotnikov, mdr. Janeza Ludvika Schonlebna, njeno premoženje povečalo za 260 fl,

uredila tudi nasproti stoječo kapelo z oltarjem Žalostne Matere Božje, ki je prav tako dobila z zlatom okrašene štukature.²³⁹ Leta 1683 so Križevo kapelo prekrili z novim marmornim dakom, potem ko so pod njo obokali Schönlebnovo kripto.²⁴⁰ Obe kapeh je leta 1703 na novo tiakoval Luka Mislej.²⁴¹ Bratovščina je skrbela za okras obeh oltarjev, še posebej ob svojem naslovnem prazniku,²⁴² Križevega je okrasila tudi za praznik Povišanja sv. Križa,²⁴³ oltar Žalostne Matere Božje pa za njen god in na petek pred cvetno nedeljo.²⁴⁴ Leta 1721 je na titularni praznik na Križevem oltarju prvokrat izpostavila relikvijo sv. Križa, vdeleno v ostenzorij;²⁴⁵ njegovo vrednost so ocenili na 100 fl.²⁴⁶ K oltarjema so leta 1740 obesili novi umetniško izdelani svetilki, vredni 20 fl.²⁴⁷ Praznik Žalostne Matere Božje je bratovščina začela obhajati leta 1745 na željo vodstva jezuitske province; kolikšna je bila pobožnost, so dokazovali v kapeh obešeni votivi.²⁴⁸ Leta 1747 je stene nasproti bratovščinskih oltarjev okrasila z odličnima slikama: v Križevi kapeh s Snemanjem s križa, v Marijini s Pietá.²⁴⁹ Leta 1749 je za 208 fl priskrbela še dva tabernaklja v barvi afriškega marmorja z veliko pozlate, s katerima sta oltarja pridobila veličastnejši videz.²⁵⁰ Oltarja, ki sta po ugotovitvah Blaža Resmana inkunabuh ljubljanske altaristike beneške smeri,²⁵¹ sta ohranjena v prvotnem stanju, imata pa novejši kiparski okras (iz srede 18. in 19. stoletja).²⁵²

Ikonografsko domišljene in bogate so bile oltarne inscenacije, ki jih je bratovščina pripravila za svoj titularni praznik, ko se je poglobljala v misterij

²²⁹ *Letopis*, str. 349; *Diarium Ministri* 1/34r, fol. 376r, 30. in 31. marec 1686.

² » *Letopis*, str. 362-363.

²³¹ *Historia annua*, 1722, p. 4.

²³² *Historia annua*, 1723, p. 15.

²³³ *Historia annua*, 1724, p. 29.

²³⁴ *Historia annua*, 1738, p. 143.

»5 *Historia annua*, 1733, p. 99.

² » *Historia annua*, 1749, p. 224.

²³⁷ *Župnijska kronika I*, p. 72.

²³⁸ *Letopis*, str. 297; Resman: Šentjakobska cerkev, str. 195. Obiskovalce je izredno spodbujala k pobožnosti.

²³⁹ *Letopis*, str. 313; Resman: Šentjakobska cerkev, str. 196.

²⁴⁰ *Letopis*, str. 325. Zanjo so porabili 150 fl iz schonlebnovega volila.

²⁴¹ Resman: Šentjakobska cerkev, str. 193.

²⁴² *Historia annua*, 1747, p. 198.

²⁴³ *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 1108v, 13. sept. 1720; prim. *Diarium Ministri* 1/38r, fol. 1196r, 14. sept. 1724.

²⁴⁴ *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 1125r, 4. april 1721.

²⁴⁵ *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 1129r, 5., 6. in 8. jun. 1721. Za izpostavljanje relikvije sv. Križa na Križevem oltarju gl. tudi *Diarium Ministri* 1/38r, fol. 1183r, 9. jun. 1724; *Historia annua*, 1728, p. 60; *Historia annua*, 1729, p. 68.

²⁴⁶ *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 1124v, 29. in 30. marec 1721.

²⁴⁷ *Historia annua*, 1740, p. 151.

²⁴⁸ *Historia annua*, 1745, p. 185.

²⁴⁹ *Historia annua*, 1747, p. 198. Resman: Šentjakobska cerkev, str. 195. Zgled so posnemali še drugi in za kapele dali napraviti slike svetnikov, s katerimi so ob njihovih godovih krasili veliki oltar; tako je v kratkem vsa cerkev dobila nov okras.

²⁵⁰ *Historia annua*, 1749, p. 224; Resman: Šentjakobska cerkev, str. 196.

²⁵¹ Resman: Šentjakobska cerkev, str. 196.

²⁵² Resman: Šentjakobska cerkev, str. 196.

trpečega Odrešenika.²⁵³ Na soboto pred tiho nedeljo so oltarje zagnili z zastori in postavili nanje bratovščinske podobe, veliki oltar pa so teatralno »aranžirali«.²⁵⁴ Iz diarija za leto 1679 npr. izvemo, da je bil za praznični dan oltar ovešen z zastori, ki jih je dala na voljo latinska kongregacija, zgoraj na nastavku je bila nameščena podoba Pieta, nad zagrnjenim tabernakljem je sredi kopice oblakov v velikem rdečem srcu, okrašenem z raznobarnimi stekli, stal križ, iz katerega so izhajali pozlačeni lesen žarki z Jezusovim imenom. Vsa cerkev je bila opeta z novimi, nemški in pasijonski kongregaciji pripadajočimi zastori, na katerih so bili naslikani kapiteli, na pevskem koru je visela podoba, ki so jo po navadi izobešali za splošno obhajilo.²⁵⁵ Leta 1686 je bratovščina za oltar priskrbela nov okras, ki je predstavljal rožni vrt z arkadnim vhodom ter tu in tam razporejenimi stebri, na sredini pa Kristusa, darovanega kot žrtev Večnemu Očetu za zveličanje sveta.²⁵⁶ Zapisek za leto 1697 poroča le, da je oltar okrasila s simboli.²⁵⁷ Leta 1711 je inscenacijo spet spremenila, saj je med črne zavese na sredino oltarja postavila velik lesen križ s Križanim, čigar prelito kri so prestrezali angeli, in zraven Žalostno Mater Božjo, spodaj pa podobo duš v vicah. Na oltarju je gorelo več oljnih svetilk in štiriintrideset sveč, medtem ko so bila okna zastrta,²⁵⁸ vsa cerkev pa seveda ogrnjena z zastori.²⁵⁹ Za tiho nedeljo leta 1722 je na velikem oltarju prvič uporabila tabernakelj oz. šotor, ki so ga izvezle uršulinke; zanj je plačala dobrih 1.000 fl.,²⁶⁰ gledalce je navdušil s svojo lepoto, veličino, umetelnostjo in dragocecnostjo.²⁶¹ Leta 1728 je dala napraviti nov oltarni aparat z umetniško naslikano Kalvarijo, s katere je iz Kristusovih ran prelita kri tekla na spodaj upodobljene duše v očiščujočem ognju; vsi, ki so ga prišli gledat, so ga hvalili bolj kot okras prejšnjih let.²⁶² Se slovesneje kot sicer je kongregacija obha-

jala titularni praznik leta 1744, ko je oltarno podobo na križu visečega Odrešenika, ob katerem stala Marija in Janez, razsvetlila s številnimi svečami in oljenkami.²⁶³ Razkošna razsvetljava bogatega naslikanega oltarnega aparata je bila omenjena tudi v letu 1747,²⁶⁴ za svetilke so ob straneh velikega oltarja postavljali dve veliki piramidi.²⁶⁵ V zapisu iz leta 1749 pa kronist omenja, da so žalni aparat prilagajali posameznim skrivnostim.²⁶⁶ Seveda je pri najrazličnejših transformacijah scenerije središčno pozicijo vselej imel Križani; leta 1750 so ga osvetlili z dvainsedemdesetimi svetilkami.²⁶⁷

Na kvatrne petke, ko se je bratovščina spominjala rajnih članov in molila zanje, so opremili cerkev z rekviziti, ki so aludirali na Kristusovo trpljenje in smrt ter na očiščevanje duš v vicah. Vodja kongregacije je poskrbel, da so pod stopnicami prezbiterija postavili žalni oder (*Častnim do bris*), kadar pa so kvatre sovpadle s praznikom sv. Tomaža, so namesto katafalka namestili le srebrno podobo Križanega z Žalostno Materjo Božjo.²⁶⁸ Na veliki oltar so postavili bratovščinsko sliko Križanega z dušami v vicah, na stranske, zagrnjene s črnino, pa šest velikih lepih slik Kristusovega trpljenja.²⁶⁹ Teh sedem oltarjev je bilo vsake kvatre ob petkih treba obiskati za pridobitev popolnega odpustka,²⁷⁰ nanj je opozarjala podoba Vernih duš, ki so jo izobesili pred cerkvenimi vrati.²⁷¹ *Castrum doloris* je kongregacija postavljala tudi za vernih duš dan.²⁷² Njegova vizualna podoba se je skozi čas spreminjala. Kronist poroča, da so za zimske kvatre leta 1712 priskrbeli novega: imel je obliko visokega mrtvaškega odra z ob tekaj očim vencem na vrhu, izpod visečega »oboka« so se z obeh strani do dna spuščale zavese, ki jih je bilo mogoče voditi z vrvoj, pred srednjim

²⁵³ *Historia annua*, 1769, p. 402.

²⁵⁴ Pom. *Diarium Ministri* I/33r, fol. 264v, 27. marec 1678; fol. 328v, 3. april 1683; *Diarium Ministri* I/38r, fol. 1295r, 13. marec 1728.

²⁵⁵ *Diarium Ministri* I/33r, fol. 275r, 19. marec 1679; prim. *Diarium Ministri* I/34r, fol. 394v, 16. marec 1687.

²⁵⁶ *Letopis*, str. 349; *Diarium Ministri* I/34r, fol. 376r, 30. in 31. marec 1686.

²⁵⁷ *Diarium Ministri* I/35r, fol. 580r, 24. marec 1697.

²⁵⁸ *Diarium Ministri* I/36r, fol. 853v, 21. marec 1711.

²⁵⁹ Pji_m. *Diarium Ministri* I/36r, fol. 835v, 5. april 1710; *Diarium Ministri* I/37r, fol. 876r, 12. marec 1712; fol. 916r, 17. marec 1714; fol. 899v, 1. april 1713; fol. 1017v, 1., 2. m 4. april 1718; fol. 1094r, 16. marec 1720.

²⁶⁰ *Diarium Ministri* I/38r, fol. 1147v, 21. marec 1722.

²⁶¹ *Historia annua*, 1722, p. 4.

²⁶² *Historia annua*, 1728, p. 60; prim. *Diarium Ministri* I/38r, fol. 1312v, 3. apr. 1729.

²⁶³ *Historia annua*, 1744, p. 177.

²⁶⁴ *Historia annua*, 1747, p. 201.

²⁶⁵ *Historia annua*, 1733, p. 99.

²⁶⁶ *Historia annua*, 1749, p. 224.

²⁶⁷ *Diarium Ministri* I/39r, fol. 1637r, 13. marec 1750.

²⁶⁸ p_ri_m. *Diarium Ministri* I/35r, fol. 577v, 21. dec. 1696; fol. 681v, 21. dec. 1703; *Diarium Ministri* I/36r, fol. 810r, 21. dec. 1708.

²⁶⁹ p_ri_m. *Diarium Ministri* I/34r, fol. 398r, 19. dec. 1686; *Diarium Ministri* I/35r, fol. 681v, 21. dec. 1703; *Diarium Ministri* I/36r, fol. 810r, 21. dec. 1708; fol. 871r, 17. dec. 1711; *Diarium Ministri* V/5It, fol. 888r, 25. sept. 1712; fol. 1043rv, 16. in 18. dec. 1718. Ob tem so zastrli tudi nekaj oken ob velikem oltarju.

²⁷⁰ *Diarium Ministri* I/33r, fol. 248r, 22. dec. 1679.

²⁷¹ *Diarium Ministri* I/33r, fol. 266v, 3. junij 1678.

²⁷² *Diarium Ministri* I/37r, fol. 890v, 1. in 2. nov. 1712; fol. 910v, 1. m 2. nov. 1713; fol. 969r, 1. nov. 1716; fol. 1003v, 1. nov. 1717; fol. 1037v, 1. nov. 1718; fol. 1073r, 2. nov. 1719; fol. 1113v, 1. nov. 1720. Sveče za te priložnosti je prispevala tudi cerkev.

delom je gorelo okoli štirideset svetilk.²⁷³ Ob tej obsežni *machini* je še naprej ostal v rabi tudi stari, manjši in pripravnejši katafalk.²⁷⁴ Leta 1727 so za 100 £1 dali napraviti novega,²⁷⁵ žal pa njegovega videza ne poznamo. Bolje poznamo naslednjega, iz leta 1740. Opirali so ga stebri in veliki kipi, ki so predstavljali genije umrlih in zato s svojo simboliko zbuja živim sočutje do pokojnih trpečih sobratov. Zgoraj, na vrhu propilej je bil razprt bratovščinski album s svetopisemskim besedilom *In libro tuo omnes scribentur* (Ps 138), pod njim je bilo na ščitku zapisano: *Fraternitas agonlae Chrilsti, ell sql e DoLorosae Parentis saLi brl In Moril os pletate ereKit*. Na sredini odra so bile v ječo vic zaprte pobožne

duše umrlih, nad njimi pa sta se dvigala lepa kipa Križanega in Žalostne Matere Božje. Ves aparat, za katerega so plačali več kot 70 £1, je poslikal večji čopič izkušenega umetnika, žal pa kroniški zapis ne sporoča njegovega imena. Častnim so osvetljevale številne laterne.²⁷⁶ Nov katafalk so priskrbeli spet leta 1755. Na njegovem stopničastem podstavku je bila predstavljena očiščujoča ječa vic, ki so jo razsvetljevale številne luči, nad njo je bila mrtvaška žara z napisom *Beati, cjiui in Domino moriunturl*, na vrhu pa že star, zelo velik srebrn kip križanega Odrešenika, ob katerem sta stala Marija in Janez, izdelana iz lesa in posrebrena.²⁷⁷

Seznam umrlih članov bratovščine Kristusovem smrtne boja s podobo duše v vicah, 1678, Zagreb, Bibliotheca Melropolitana ff 2 I, Št. 314

Thomas johann Bochacz, Križani z. Marijo in Janezom, župnika za kongregacijo Kristusovega smrtne boja, 1756 (Ilnelnoznogodovinski inštitut F. S teleta ZRC S\iZU)

²⁷³ *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 894v, 15. in 16. dec. 1712.

²⁷⁴ Novi žalni oder so drugič postavili za spomladanske kvatre 1713, gl. *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 898v, 9. in 10. marec 1713. Potem so spet uporabili stari *častnim doioris*, gl. *Diarium Ministri* 1/37r, fol. 903v, 8. jun. 1713. Prim, passim.

²⁷⁵ *Historia anni/a*, 1727, p. 54.

²⁷⁶ *Historia amrna*, 1740, p. 151; prim. *Diarium Ministri* 1/39r, fol. 1478r, 11. marec 1740, kot posebnost žalnega odra izpostavlja šest figur Smrti, ki so nosile druga drugo kot plamenice.

²⁷⁷ *Historia amma*, 1755, p. 291. Bratovščina je nameravala namesto lesenih kupiti srebrna kipa.

Bratovščina je tako kot druge tiskala svoje članke diplome oz. spričevala (*testimonium*) in grafične podobe, ki jih je dajala članom tudi kot letna darila.²⁷⁸ Prva znana grafika te vrste je majhna podoba z dušo v vicah, ki jo je v Augsburgu vrezal Philipp Kilian²⁷⁹ in jo je leta 1678 tiskar Johann Baptist Mayr odtisnil tudi na seznam umrlih članov ljubljanske bratovščine; oba primerka je v svojo zbirko uvrstil Janez Vajkard Valvasor.²⁸⁰ Druga, nesignirana grafika iz leta 1730 je večjih dimenzij; predstavlja Križanega, ki ga spremljata z mečem bolečin prebodena mati Marija in solze otirajoči si apostol Janez, za njima se pod Golgoto odpira pogled na Jeruzalem.²⁸¹ Naslednja, ki jo je na Dunaju izdelal in signiral Thomas Johann Bochacz, je datirana z letnico 1756 in se od prve razlikuje le v tem, da angelca prestrezata rešujo kri umirajočega Odrašenika v kelih in prt, namesto v prt in pateno.²⁸² Kompozicijo, ki ji daje posebno noto Jezusov blagohotni obraz, preveva globoka vdanost, izražena tudi z napisom *O fesu bey dem Lebens End / Nimb auf mein Seel in deine Hand*, ki povzema duhovno naravnost kongreganistov.²⁸³

Po razpustu jezuitov so leta 1773 popisali tudi inventar bratovščine Kristusovega smrtnega boja, ki je kot najštevilnejša imela tudi največ gotovine (2075 £1 48 kr) in obligacij (1660 fl).²⁸⁴ Med parametri je na seznamu pozornosti vredno število kazul, in sicer devet črnih iz damasta in ena žametna s srebrnimi trakovi, dve dalmatiki in devet korpotalov, nadalje ena bela in ena modra kazula (v zakristiji) ter devet modrih iz damasta, štiri dalmatike,

štiri srajce za levite, večernični plašč, tri z zlatom in srebrom bogato okrašene kazule s pripadajočimi dodatki, šest roketov in več prtov ter ministrantskih oblek. Od drugih rekvizitov so naštetih štiri bakreni pozlačeni stenski svečniki za tabernakelj, dva zelo stara bakrena sija za zastavi, srebrna monštranca z nepravimi kamni, srebrni relikviarij s partikulo sv. Križa, dva lesena posrebrena kipa na podstavkih, srebrni Marijin kip na podstavku, velik srebrni Križani, posrebren medeninast Križani na podstavku, prti za mrtvaški oder, različne vezenine in preproga za okras, šest lesenih posrebrenih svečnikov, par lesenih posrebrenih angelov, rdeči svileni zastori za vso cerkev in za veliki oltar, štiri rdeči svileni zastori z belimi cveticami za prekrivanje posameznih delov, dva bakrena posrebrena svečnika, lesen posrebren Marijin kip, šest modrih plaščev, dve medeninasti kadilnici, čolnicek, dva veluma, dva srebrna svečnika, srebrna krona, dva medeninasta posrebrena meča za kip Žalostne Matere Božje, dve bratovščinski knjigi s srebrnim okovjem ter zaloga bratovščinskih knjižic in podobic. Bratovščina je hranila svoj inventar, knjige in pet slik z upodobitvami sv. Hieronima, Marije Magdalene, *Ecce homo*, Žalostne Matere Božje in Križanega v kolegiju v sobi št. 10 (v prvem nadstropju), kjer je imela tri velike omare iz trdega lesa. Soba je bila opremljena še s klečalnikom (s predati), skrinjo, petimi stoh in ovalno mizo, z zavesami iz belega platna in z zeleno zaveso pri vratih.²⁸⁵

Sodelovanje bratovščin pri skupnih cerkvenih slovesnostih

Vse omenjene jezuitske kongregacije so s svojim delom in opremo sodelovale tudi pri splošnih cerkvenih slovesnostih, ki so sicer spadale v pristojnost vodstva cerkve; latinska in nemška bratovščina sta, denimo, dajali na voljo svoje zastore in pregrinjala za okras velikega oltarja in cerkve na zadnji dan v letu²⁸⁶ in ob drugih svečanostih,²⁸⁷

²⁷⁸ Za letna darila je bratovščina dajala tudi knjige; prim. knjigo Jakoba Skerla: *Pomu' h shivim, umireje7jnm inu mertvini ali bukvi^e bratoushine jmtkiga smertniga terplenja Christusovega na s. krishu*, Ljubljana 1740; hrani jo Narodni muzej Slovenije, gl. Reisp: Izbor tiskov, str. 66.

²⁷⁹ Nad prizorom je napis: *Pie IESV Domine dona eis requiem*, pod prizorom: *Güettiger Jesu verleihe ihnen die Ewige Ruhe*.

²⁸⁰ Zagreb, Bibliotheca Metropolitana, VZ 1, št. 425b (duša v vicah), št. 314 (seznam umrlih).

²⁸¹ Primerki hrani grafični kabinet Narodnega muzeja Slovenije.

²⁸² Lozar Stamcar: Prispevek k preučevanju božjepotnih grafičnih podob, str. 71. Grafiko označuje napis: *Zur Ehr und Trost allen Creu^ liebenden andächtigen Mitgliedern der Hochlöbl. unter den gnaden Schut^ Christi deß Sterbenden Welt-Hejland, und fürbitt der Schmer^hafften gnaden Mutter Maria versamleten Todt Angst Bruederschafft in dem Gotshauß der Societet IESU in Eaybach an tag gegeben Anno 1756*. Slabo odtisnjen primerki hrani Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU.

²⁸³ Veliko število takšnih podobic s katalogi umrlih članov so razdelili na titularni praznik leta 1759, gl. *Historia annua*, 1759, pp. 317-318.

²⁸⁴ ARS, AS 7, šk. 231, *Inventarium der 7jir Todt Angst Christi Bruderschaft gehörigen Corporum*, nedatiran.

²⁸⁵ ARS, AS 7, šk. 231, *Inventarium und Respective Schaff Ubell aller in den vorhin gewesten Collegio Eaybach vorgefundenen Corporum*, nedatiran; prim. Lavrič: Likovna oprema, str. 78.

²⁸⁶ Na silvestrovo so na oltar postavljali kipa sv. Ignacija in Frančiška Ksaverja, vmes v žarkih ime Jezusovo, pod njim pa Dete Jezusa, gl. *Diarium Ministri* 1/33r, fol. 213r, 31. dec. 1672; prim. fol. 293v, 31. dec. 1680, ko je nemška bratovščina posodila »žarke«; fol. 302v-303r, 31. dec. 1681. Po postavitvi Robbovega oltarja so postali pri okraševanju previdnejši, gl. *Diarium Ministri* 1/39r, fol. 1537v, 1. jan. 1745.

²⁸⁷ *Diarium Ministri* 1/33r, fol. 277v, 8. maj 1679. Kongregacija Vnebovzete je npr. vsako leto za praznik sv. Katarine po-

zlasti za praznike ali ob kanonizaciji jezuitskih svetnikov.²⁸⁸ Prvo mesto je seveda pripadlo sv. Ignaciju Lojolskemu. Leta 1679 so npr. na njegov god sodelovale nemška kongregacija z zastori v ladji in prezbitariju, z aparatom na svetnikovem oltarju in s svečami, latinska bratovščina z aparatom za Marijin oltar in s svečami, bratovščina Kristusovega smrtnega boja pa z zastori za pilastre in prižnico.²⁸⁹ Leta 1686 je višja bratovščina okrasila Marijin oltar, nemška Ignacijeva in Ksaverjeva, dala pa je na voljo tudi zastore za cerkev,²⁹⁰ naslednje leto je višja kongregacija prevzela Ignacijeva, nižja Marijinega in nemška Ksaverjeva.²⁹¹ Leta 1712 je vodja latinske kongregacije zelo lepo uredil Ignacijev oltar z zastori in drugim okrasjem.²⁹² Za Ignacijem je bil posebne pozornosti deležen sv. Frančišek Ksaver. Leta 1679 je npr. kongregacija umirajočega Kristusa posodila za njegov oltar dvojne srebrne oblake s štirimi angelci ter pregrinjala za pilastre in za tlak, nemška je dala na voljo šest velikih svečnikov za veliki oltar, latinska zastore, obe pa sta darovali sveče za Ignacijev in Marijin oltar.²⁹³ Nemška bratovščina je posojala tudi baldahin, pod katerega so na velikem oltarju postavljali Ksaverjev kip,²⁹⁴ za god Frančiška Borgija pa je npr. 1704 dala na voljo svoj pozitiv.²⁹⁵

Velik delež so imele kongregacije tudi pri pravi in izvedbi procesije sv. Rešnjega telesa. Kadar je bila ta zaradi slabega vremena v cerkvi, so pomagale okrasiti oltarje,²⁹⁶ sicer pa so postavile provizorične oltarne odre po ulici, po kateri so nosili sv. Rešnje telo, in sicer pri vodnjaku pred kolegijem, pred škofijo oz. stolnico in pri hiši gospoda

Zergollerna.²⁹⁷ Svoje rekvizite so posojale tudi za ureditev oltarja na dvorišču pred cerkvijo.²⁹⁸

Materialna ostalina jezuitskih kongregacij, ki smo jo spremljali hkrati z razmeroma zgovornimi pisnimi viri, ni posebno obsejna, je pa vendarle tolikšna, da omogoča predstavo o umetnostnih ambicijah in vsebinah omenjenih verskih združb. Predvsem po zaslugi Erbergov se je ohranilo nekaj dragocenih predmetov, med njimi iluminirane bratovščinske matrikule, ki poleg heraldičnega bogastva vsebujejo tudi zanimive ikonografske motive. Značilno bratovščinsko ikonografijo kažejo tudi grafične podobe, bodisi samostojne bodisi odtisnjene na članskih spričevalih oz. diplomah in seznamih umrlih članov. Njihova sporočilnost je pomembna še v povezavi z večinoma neohranjenimi oljnimi slikami in kipi, ki so jih posnemale ali jim bile za vzor. Obžalovati moramo izgubo dragocenih kovinskih, zlasti srebrnih križev, kipov, reliefov, svečnikov in drugih predmetov, ki so bili po ukinitvi bratovščin na ukaz okrožnega urada pretopljeni,²⁹⁹ kar zadeva morebitne ostaline paramentov pa bo treba v prihodnosti natančno preiskati obsežno šentjakobsko zbirko, ki je bila nedavno izročena stiškemu Muzeju krščanstva na Slovenskem.³⁰⁰

sodila srebrne svečnike in prispevala za razsvetlitev velikega oltarja, gl. *Diarium Ministri* I/33r, fol. 322r, 25. nov. 1682; *Diarium Ministri* I/34r, fol. 336r, 25. nov. 1683.

²⁸⁸ [s|p. ot> proslavi kanonizacije sv. Stanislava in Alojzija, gl. *Diarium Ministri* I/38r, fol. 1289r, 7. nov. 1727.

²⁸⁹ *Diarium Ministri* I/33r, fol. 280r, 30. jul. 1679.

²⁹⁰ <> *Diarium Ministri* I/34r, fol. 383v, 30. jul. 1686. Nemška bratovščina je do sv. Frančiška Ksaverja gojila posebno pobožnost.

²⁹¹ *Diarium Ministri* I/34r, fol. 401v, 30. jul. 1687.

²⁹² *Diarium Ministri* I/37r, fol. 884r, 30. jul. 1712.

²⁹³ *Diarium Ministri* I/33r, fol. 283r, 2. dec. 1679.

²⁹⁴ *Diarium Ministri* I/34r, fol. 484r, 2. dec. 1692.

²⁹⁵ *Diarium Ministri* I/35r, fol. 702r, 9. okt. 1704.

²⁹⁶ Tako je npr. leta 1712 oltar sv. Ignacija okrasila nemška kongregacija, sv. Križa nižja, Žalostne Matere Božje bratovščina Kristusove agonije, Device Marije vnebovzete pa višja, gl. *Diarium Ministri* I/37r, fol. 880v, 29. maj 1712; prim. *Diarium Ministri* I/34r, fol. 363r, 24. jun. 1685.

²⁹⁷ prim. *Diarium Ministri* I/34r, fol. 363r, 24. jun. 1685; *Diarium Ministri* I/37r, fol. 1061v, 10. jun. 1719; *Diarium Ministri* I/38r, fol. 1232v, 3. jun. 1725.

²⁹⁸ prim. *Diarium Ministri* I/33r, fol. 278r, 31. maj 1679; *Diarium Ministri* I/34r, fol. 399r, 1. jun. 1687.

²⁹⁹ *Župnijska kronika* /., p. 78; Simoniti: *Uturgično posoclje*, str. 6. - Kip Žalostne Matere Božje iz posrebrene in deloma pozlačene bakrene pločevine, ki posnema Kundiškovo šentflorjansko milostno podobo, je očitno bratovščinski. Pogojno bi ga sicer lahko povezali z jezuitsko kongregacijo Kristusovega smrtnega boja, ker pa je glede na predlogo verjetneje pripadal bratovščini Žalostne Matere Božje pri Sv. Morjani, ga bomo obravnavali v zvezi z njo (v nadaljevanju), za kip gl. Simoniti: *Uturgično posodje*, str. 43; Simoniti. *Zakladi slovenskih cerkva*, str. 152, kat. št. 137.

³⁰⁰ za ta podatek, pa tudi za prijazno pomoč pri iskanju bratovščinskih predmetov, se najlepše zahvaljujem šentjakobskemu župniku p. Jožetu Kokalju, za pripravo fotografskih posnetkov za objavo izrekam zahvalo kolegu Andreju Purlanu, za prijazno pomoč in pregled besedila kolegu dr. Blažu Resmanu, za posredovanje arhivskega gradiva pa zaposlenim v Arhivu Republike Slovenije, predvsem utcd-niku Arhivov, Juretu Volčjaku.

Viri in literatura

Arhivski viri

- ARS — Arhiv Republike Slovenije
 AS 7, Deželno glavarstvo za Kranjsko, Ecclesiastica, šk. 212, 231
 AS 1073, Zbirka rokopisov:
 - I/32r—I/40r, *Diarium p. Ministri*
 - II/51r, *Sodalitas Beafissimae Virginis Mariae in Coelos Assumptae in Archiducali Collegio Societatis Jesu Labaci Erecta et Inchoata anno M.DC.V. Confimata M.DC.VI Duarum Mater Sodalitatum; Vnius sub titulo Im[m]jac: Conceptae M.DC.XXIV. Alterius sub titulo Natae Regime Angelorum Custodum M.DC.XF. Curavit hoc Album Sodalibus inscribe[n]dis M.DC.LI., Confimalionis suae XFV*
 - II/52r, *Bruderschaft der Unbeflechten Empfängnis unserer lieben Frauen alda %ue Lay bach*
 - II/53r, *Matricula illustrissimae congregationis procerum Carnioliae sub titulo Christi in cruce agonizantis und die Residenz Pl-^et^ef^e 1597—1704*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 1976.
 II/54r, Zapisnik neke pobožne bratovščine
- NŠAL — Nadškofijski arhiv Ljubljana
 SAL/Sk. prot. — Škofijski arhiv Ljubljana, Škofijski protokoli, fasc. 9, 10, 13, 17
 ŠAL/Viz. — Škofijski arhiv, Vizitacije, fasc. 4
- Župnijski arhiv Ljubljana — Sv. Jakob
Župnijska kronika L, II.
- NUK — Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana,
 Ms 5/53, *Historia annua Collegij labacensis anni 1722-1773*
- SKL — Semeniška knjižnica Ljubljana
 Zbirka podobice

Literatura

- Abaffy, Mirna: *Janez Vajkard Valvasor. Vnder-schidliche biblische Alt- vnd Neues Testaments, auch allerley andere geistliche Kupfferstich, welche von vnder-schidlichn Mahlern, Rupfi"ersteehern vnd andern Künstlern inventirt, sezeichnet vnd ins Kupffer gestochen*. Iconotheca Valvasoriana, št. 1, Ljubljana: Fundacija Janez Vajkard Valvasor pri SAZU, Zagreb: Zagrebška nadškofija, Biblioteka Metropolitana, 2004.
- Abaffy, Mirna: *Janez Vajkard Valvasor. Vnder-schidliche geistliche von Vnser Ueben Frauen vnd Gott dem*

Allmächtigen Passion Feyden vnd Sterben, auch Miraculose vnd dergleichen Kupfferstich, welche von vnderschiedlichen Mahlern, Kupfftersteehern vnd andern Künstlern inventirt, gezeichnet, vnd ins Fjupffer gestochen. Iconotheca Valvasoriana, št. 2, Ljubljana: Fundacija Janez Vajkard Valvasor pri SAZU, Zagreb: Zagrebška nadškofija, Biblioteka Metropolitana, 2005.

Bizant, Milan: *Marijine kongregacije v ljubljanskem jezuitskem kolegiju. Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597—1773)*. Zbornik razprav. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU: Provincialat slovenske province Družbe Jezusove: Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete 1998, str. 137-156.

Bratovščine na Kranjskem 1. 1780. *Izpestja Muzejskega društva za Kranjsko* 6 (1896), str. 128—130.

Cevc, Anica: *Valentin Metzinger. 1699—1759. Življenje in delo baročnega slikarja*, Ljubljana: Narodna galerija, 2000.

Dolinar, France M.: *Das Jesuitenkolleg in Faibach und die Residenz Pl-^et^ef^e 1597—1704*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 1976.

Dolinar, France M.: *Podoba ljubljanske škofije v rimskih poročilih škofov Rinalda Scarlichija in Otona Friderika Buchheima*. *Bogoslovni vestnik* 40 (1980), str. 26-45.

Dolinar, France M.: *Podoba ljubljanske škofije v rimskih poročilih škofa Jožefa Rabatte (1664—1683)*. *Bogoslovni vestnik* 40 (1980), str. 368-387.

Dolinar, France M.: *Bratovščina*. *Enciklopedija Slovenije* 1 (1987), str. 358.

Dolinar, France M.: *Gradivo za zgodovino jezuitskega kolegija v Ljubljani v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani*. *Ignacijeva karizpna na Slovenskem. Razstava pri Sv. Jakobu* (ur. Lojze Kovačič, France Baraga, Miha Žužek). Ljubljana: Slovenska provinca D. J. et al., 1990, str. 7-42.

Dolinar, France M.; Kološa Vladimir; Trpin, Drago: *Rokopisi Arhiva Republike Slovenije*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1990 (Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Katalogi; zv. 10).

Dolinar, France M.: *Jožefinizem in janzenizem. Zgodovina Cerkev na Slovenskem*. Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 153-171.

Dolničar, Janez Gregor: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, Ljubljana 1701—1714* (ur. Ana Lavrič). Ljubljana: Založba ZRC, 2003.

Fabjančič, Vladislav: *Knjiga hiš I. Stari ttg*, Ljubljana 1940 (tipkopis).

First, Blaženka: *Carlo Maratta in barok na Slovenskem. Pomen z Maratto povezane grafike zfl baročno religiozno slikarstvo na Slovenskem*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, Založba ZRC, 2000.

- Golia, Modest: *June\ Karel grof Herberslein, XX. ljubljanski Škof in njegova doba. Doneski h kulturu* (1990), str. 57-84.
- cerkveni problematiki jo 3efini\ma. Metlika 1945 (tipkopis doktorske disertacije).
- Hisforia annua Collegii Societatis lesu Labacensis (1596—1691). 'Letopis ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596—1691)* (ur. France Baraga). Ljubljana : Družina, 2002.
- Hofler, Janez: *Glasbena umetnost po renesanse in baroka na Slovenskem*. Ljubljana : Partizanska knjiga, 1978.
- Kemperl, Metoda: *Romanje in romarske cerkve 17. in 18. stoletja v osrednji Sloveniji, Topografske Študije. Gorenjska z Ljubljano*. Ljubljana 1999 (tipkopis magistrske naloge).
- Lavrič, Ana: *Vloga ljubljanskega Škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti*, 1—2. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1988 (Dela / SAZU, Razred za zgodovinske in družbene vede ; 32).
- Lavrič, Ana: Likovna oprema ljubljanskega jezuitskega kolegija. Ob 400. obletnici ustanovitve jezuitskega kolegija v Ljubljani. *Acta historiae artis Slovenka* 2 (1997), str. 77-96.
- Lavrič, Ana: Obnovitvena in olepševalna dela pri seminarju, gimnaziji in pristavi ljubljanskih jezuitov v 18. stoletju, *jezuitski kolegij v Ljubljani (1597—1773)*. Zbornik ratprav. Redovništvo na Slovenskem, 4, Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete, 1998, str. 167-188.
- Lavrič, Ana: Janez Gregor Dolničar in njegova Zgodovina ljubljanske stolne cerkve. Janez Gregor Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, Ljubljana 1701-1714* (ur. Ana Lavrič). Ljubljana 2003, str. 13-62.
- Lavrič, Ana: Marija Zavetnica s plaščem. *Upodobitve ljubljanskih Škofov* (ur. Ana Lavrič et al.). Ljubljana : Narodna galerija, 2007, str. str. 268—269.
- Lavrič, Ana: Svetniški zavetniki vojvodine Kranjske v 17. in 18. stoletju. Kulturnozgodovinska in ikonografska predstavitev. *Acta historiae artis Slovenka* 14 (2009), str. 51-84.
- Lavrič, Ana: Kult in likovne upodobitve sv. Jožefa, zavetnika Kranjske, pri ljubljanskih diskalceatih. *Kronika, Časopis slovensko krajevno zgodovino* 58 (2010), str. 383-400.
- Letopis ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596—1691). Hisforia annua Collegii Societatis lesu Labacensis (1596—1691)* (ur. France Baraga). Ljubljana : Družina, 2003.
- Lozar Stamcar, Maja: Prispevek k preučevanju božjepotnih grafičnih podob v 18. stoletju na Slovenskem. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 26 (1990), str. 57-84.
- Lubej, Uroš: Marijin steber v Ljubljani. *Acta historiae artis Slovenka* 6 (2001), str. 53—66.
- Lubej, Uroš: Gimbler Johann Peter. *Saur Allgemeines Künstler Lexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 54. München-Leipzig 2007, str. 273.
- Menaše, Lev: Vojna podob, *jezuiti na Slovenskem. Zbornik simpozija*, Redovništvo na Slovenskem 3. Ljubljana : Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete v Ljubljani, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, 1992, str. 136—149.
- Menaše, Lev: *Marija v slovenski umetnosti. Ikonologija slovenske matijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*. Celje : Mohorjeva družba, 1994.
- Mlinaric, Jože: *Kostanjevihka opatija 1234—1786*. Kostanjevica na Krki : Galerija Božidar Jakac, 1987.
- Mlinaric, Jože: Frančiškanski samostan od ustanovitve okoli leta 1240 do preselitve leta 1784. *Frančiškani v Ljubljani, Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc). Ljubljana : samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 81-148.
- Murovec, Barbara: Freske Eustachiusa Gabriela v graščini Smlednik. *Acta historiae artis Slovenka* 2 (1997), str. 153-158.
- Oražem, France: Hrenov odnos do bratovščin. *Hrenov simpozij v Rimu*. Celje : Mohorjeva družba, 1998 (Simpoziji v Rimu ; 15), str. 299-306.
- Preininger, Kristina: *Opus Matevža Langusa*. Tipkopis diplomske naloge. Ljubljana 2002.
- Reisp, Branko: Izbor tiskov jezuitskih avtorjev in institucij 17. in 18. stoletja iz knjižnice Narodnega muzeja v Ljubljani. *Ignacijeva kanoma na Slovenskem. Razstava pri Sv. Jakobu* (ur. Lojze Kovačič, France Baraga, Miha Žužek). Ljubljana : Slovenska provinca D. J. et al., 1990, str. 43-67.
- Resman, Blaž: Šentjakobska cerkev v 18. stoletju. *jezuitski kolegij v Ljubljani (1597—1773)*. Zbornik ratprav, Redovništvo na Slovenskem, 4. Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete, 1998, str. 189-228.
- Resman, Blaž, *Kiparstvo polnega baroka na Gorenjskem*. Opera Instituti Artis Historiae, Ljubljana : Založba ZRC, 2006.
- Rozman, Ksenija: Katalog razstavljenih del. Iluminirani rokopisi, grbi in diplome. *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana : Narodna galerija, 1968, str. 148-149.

Simoni ti, Marjetica: *Uturgično Josodje Šentjakobske cerkve v Ljubljani*, Ljubljana : Župnijski urad sv. Jakoba, 1997.

Simoni ti, Marjetica: *Zakladi slovenskih cerkva. Zlatarska umetnost in obrt*, Ljubljana : Narodna galerija, 1999.

Smolik, Marijan: *Semeniška knjižnica v Ljubljani. Ignacijeva kanoma na Slovenskem. Razstava pri Sv. Jakobu* (ur. Lojze Kovačič, France Baraga, Miha žužek), Ljubljana : Slovenska provinca D. J. et al., 1990, str. 68-71.

Steska, Viktor: Dr. Janez Gregorij Dolničar, kranjski zgodovinar. *Dom in svet* 14 (1901), str. 517—526, 581-586.

Steska, Viktor: *Slovenska umetnost. I. Slikarstvo*. Prevalje : Družba sv. Mohorja, 1927.

Steska, Viktor: *Brezmadežna v slovenski umetnosti. Voditelj Marijinih družb*. Ljubljana 1929, str. 65-70.

Serbelj, Ferdinand: *Slikar Anton Cebej. Zbornik Za umetnostno zgodovino*, n. v. 13 (1977), str. 109—133.

Serbelj, Ferdinand: *Katalog Cebejevih del. Zbornik zfl umetnostno zgodovino*, n. v. 14/15 (1979), str. 81-113.

Serbelj, Ferdinand: *Anton Cebej 1722—1774*. Ljubljana : Narodna galerija, 1991.

Skerlj, Stanko: *Italijansko gledališče v Ljubljani v preteklih stoletjih*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1973 (Dela / SAZU, Razred za filološke in literarne vede ; 26).

Skofljanec, Jože: *Observanti province sv. Križa in slovenske pokrajine od konca 15. do srede 18. stoletja*, Ljubljana 2008 (tipkopis doktorske disertacije).

Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre defl Hertzpghums Crain*. Laibach-Niirnberg 1689.

Volčjak, Jure: *Grbi ljubljanskih škofov in nadškofov Upodobitve ljubljanskih škofov* (ur. Ana Lavrič et al.). Ljubljana : Narodna galerija, 2007, str. 91—183.

Vrhovnih, Ivan: *Stare ljubljanske bratovščine. Izveštja Muzejskega društva z^a Kranjsko* 5 (1895), str. 86-87.

Zusammenfassung

LAIBACHS BAROCKE BRUDERSCHAFTEN UND IHRE KUNSTAUFTRÄGE. JESUITEN-KONGREGATIONEN

Auf dem Gebiet der Sakralkunst spielten die religiösen Bruderschaften, die auch zur Einführung und Verbreitung von ikonografischen Typen und

mit ihren Schutzheiligen zusammenhängenden Motiven beitrugen, in der gesamten katholischen Welt als Auftraggeber eine sichtbare Rolle. Der Beitrag präsentiert die Bruderschaften, die in Laibach vom Ende des 16. Jahrhunderts bis 1783 tätig waren, als sie durch eine Verordnung Josephs II. aufgelöst wurden.

Im Laibacher Dom lebte bereits 1592 die in der Zeit der Reformation aufgegebene Fronleichnambruderschaft wieder auf, die 1461 von Kaiser Friedrich zugleich mit der Diözese gegründet worden war, 1598 gründeten Kaufleute die Bruderschaft des Erlösers der Welt, und später kamen zu diesen noch andere hinzu. Im 17. Jahrhundert übernahmen die Klöster, die mit der Gründung derartiger kirchlicher Gemeinschaften in den Laibacher Ordenskirchen begannen, die führende Rolle: als erste Jesuiten, dann auch Augustiner, Barfüßer und Franziskaner und im 18. Jahrhundert noch Klarissinnen und Ursulinen. Das allmähliche Anwachsen ihrer Mitgliederzahl ist teils durch die Berichte der Laibacher Bischöfe an Rom und teils durch Beschreibungen der Historiker J. W. Valvasor und J. G. Dolnicar (Thalnitscher) dokumentiert. In der Stadt entstanden in dem behandelten Zeitraum 23 Bruderschaften, von denen nach 1783 nur die Dombruderschaft des hl. Dismas bestehen blieb, die einen besonderen Status hatte. Aufgelöst wurden: im Laibacher Dom Fronleichnambruderschaft, Bruderschaft des Heilands, Bruderschaft der Hl. Dreifaltigkeit, Bruderschaften St. Johannes von Nepomuk und St. Philipp Neri (Hl. Kreuz), bei St. Florian Bruderschaft der Schmerzhaften Muttergottes, bei St. Peter Bruderschaft des Beistands Sterbenden für eine glückliche letzte Stunde, bei den (ehemaligen) Jesuiten Bruderschaft Mariä Himmelfahrt, Bruderschaft der Unbefleckten Empfängnis, Bruderschaft Mariä Geburt und Bruderschaft der Todesangst Jesu, bei den Augustinern Bruderschaft des Gürtels der hl. Monika, Rosenkranzbruderschaft und Bruderschaft des ewigen Rosenkranzes (der Mutter des guten Rates), bei den Barfüßern Bruderschaft St. Joseph und Totenbruderschaft, bei den Franziskanern Skapulier- (Karmel-)Bruderschaft, Bruderschaften St. Franziskus und St. Antonius von Padua, bei den Klarissinnen Herz-Jesu-Bruderschaft sowie bei den Ursulinen Bruderschaft St. Ursula und Bruderschaft der Friedenskönigin.

Mit der Auflösung der Bruderschaften gingen leider auch zahlreiche künstlerische Zeugnisse ihres Bestehens und ihrer Tätigkeit verloren. Von einigen blieben zwar Altäre, Bilder und Kapellen zurück, die aber ihre ursprüngliche Funktion ver-

loren haben, an andere erinnern Matrikeln, Grafiken bzw. Andachtsbilder und verschiedene Drucke, aber auch solche mit fast keinen sichtbaren künstlerischen Spuren. Der Beitrag präsentiert die materiellen Zeugnisse der Bruderschaften und verfolgt ihre Kunstaufträge bzw. Erwerbungen vor allem über schriftliche Quellen. Er ist wegen des Umfangs in zwei Teile gegliedert (der zweite Teil wird in der Folge veröffentlicht). Der erste Teil widmet sich den Jesuitenkongregationen, da das erhaltene Archivgut einen relativ guten Einblick in deren Tätigkeit, Ausstattung und Inventar ermöglicht. Es handelt sich um vier Kongregationen: um die Mutterkongregation, um die 1605 gegründete (1606 bestätigte) höhere »lateinische« Kongregation Mariä Himmelfahrt, von der sich 1624 die »deutsche« Kongre-

gation der Unbefleckten Empfängnis (deren Mitglieder waren auch viele Laibacher Künstler) und 1640 die niedere »lateinische« Kongregation der Engelskönigin abspaltete, sowie um die 1627 gegründete Bruderschaft des in der Eucharistie siegreichen Christus, die nach langjähriger Unterbrechung 1660 umgestaltet wurde und als Bruderschaft vom Todeskampf Christi wieder auflebte. In dem Beitrag werden Altäre und festliche Inszenierungen anlässlich ihrer Feiertage und der alljährlichen Prozessionen zu den nahe gelegenen Marienkirchen (Rožnik, Polje), Anschaffungen und Ausstattungsaufträge für Kirche und Oratorium, Geschenke u. A., besonders auch Matrikeln präsentiert, deren Illuminationen von Titelseiten und Wappen eine wertvolle Rarität in der Schatzkammer des slowenischen Kunsterbes darstellen.